

Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti

Keglević, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:764070>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Studij sociologije i engleskog jezika i književnosti

Marta Keglević

**Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja i ekološke
održivosti**

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Hrvoje Lepeduš

Sumentorica: izv.prof.dr.sc. Anita Dremel

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Katedra za sociologiju
Studij sociologije i engleskog jezika i književnosti

Marta Keglević

**Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja i ekološke
održivosti**

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti, polje sociologija, grana posebne sociologije

Mentor: prof.dr.sc. Hrvoje Lepeduš
Sumentorica: izv.prof.dr.sc. Anita Dremel
Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 13. srpnja, 2023. godine

Marta Keglević, 0122229085

Sažetak

Menstruacija, često smatrana univerzalnim simbolom ženstva, značajan je prijelaz u životu djevojčice. Menstrualno iskustvo jedinstveno je svakom ponaosob – ono varira ovisno o geografskom, kulturnom i socioekonomskom kontekstu koji potom utječe na percepciju i stavove pojedinaca. Međutim, unatoč važnosti menstruacije za zdravlje žena, često je praćena negativnim stereotipima, sramom i stigmom što ugrožava održavanje menstrualnog zdravlja. Menstrualno siromaštvo odnosi se na nemogućnost održavanja osnovne menstrualne higijene zbog srama, nedostatka edukacije ili ekonomskih sredstava. U ovom diplomskom radu istražuje se pojava i percepcija menstrualnog siromaštva unutar dvije dimenzije: obrazovne i dimenzije ekološke održivosti. Proučavanjem društvenih, obrazovnih i okolišnih aspekata menstruacije, istraživanje ima za cilj pridonijeti područjima sociologije obrazovanja, rodnoj teoriji i ekologiji. Kvantitativno korelacijsko istraživanje provedeno je putem online ankete. Menstruacija i njegovanje menstrualne higijene važni su elementi odgoja i obrazovanja, ali njihov nedostatak ugrožava obrazovne prilike i jednakost šansi. Također, ekološka održivost menstrualne higijene često je zanemarena iako korištenje višekratnih proizvoda ima brojne (ekonomske i ekološke) prednosti. Važnost obrazovanja za menstrualnu higijenu i neutralan stav prema ekološkoj održivosti menstrualnih proizvoda potvrdili su glavni rezultati ovog istraživanja. Rezultati istraživanja pokazuju da je prisutan osjećaj menstrualnog srama i stida, posebno među mlađim ispitanicama. Razumijevanje višedimenzionalne prirode menstruacije i menstrualnog siromaštva neizostavno je za preispitivanje postojećih tabua, promoviranje ravnopravnosti i poticanje održivih menstrualnih praksi. Konačni cilj ovog rada je osnažiti osobe koje menstruiraju i otvoriti vrata prema inkluzivnom društvu koje je svjesno okoliša.

Ključne riječi: menstruacija, menstrualno siromaštvo, menstrualni higijenski proizvodi, obrazovanje, ekološka održivost

Summary

Menstruation, often considered a universal symbol of femininity, marks a significant transition in a girl's life. The menstrual experience is unique, varying depending on the geographical, cultural, and socioeconomic context, influencing people's perceptions and attitudes. However, despite the importance of menstruation for women's health, it is often accompanied by negative stereotypes, shame, and stigma. Menstrual poverty refers to the inability to maintain basic menstrual hygiene due to shame, lack of education, or economic means. This thesis explores and analyses the perception and occurrence of menstrual poverty in the context of two dimensions of menstrual poverty: the educational dimension and the dimension of environmental sustainability. By studying the social, educational, and environmental aspects of menstruation, this research aims to contribute to the fields of sociology of education, gender theory, and ecology. A quantitative correlational study was conducted through an online survey. Menstruation and menstrual hygiene are vital elements of upbringing and education, but the lack thereof jeopardizes educational opportunities and equal chances. Furthermore, the environmental sustainability of menstrual hygiene is often neglected, even though the use of reusable products has numerous (economic and environmental) advantages. Main results confirm the importance of education for menstrual hygiene and a neutral stance towards the environmental sustainability of menstrual products. The research results indicate the presence of menstrual shame and stigma, especially among younger participants. Understanding the multidimensional nature of menstruation and menstrual poverty is essential for challenging existing taboos, promoting equality, and encouraging sustainable menstrual practices. The goal of this work is to empower individuals who menstruate and open the doors to an inclusive society that is environmentally conscious.

Keywords: menstruation, menstrual or period poverty, menstrual hygiene products, education, sustainability

Tablica sadržaja

1. Uvod	1
2. Sociološka perspektiva menstruacije.....	2
3. Menstrualno siromaštvo	6
3.1. Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja	10
3.2. Menstrualno siromaštvo u kontekstu ekološke održivosti	13
4. Istraživanje menstrualnog siromaštva u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti	17
4.1. Metodologija i postupak.....	18
4.2. Sudionici.....	19
5. Rezultati.....	19
5.1. Deskriptivni pokazatelji menstrualne higijene i siromaštva	20
5.2. Testiranje hipoteza	28
6. Rasprava rezultata.....	42
7. Zaključak	46
Popis literature	48
Popis tablica i grafikona.....	54
Prilozi.....	56
A. Odobrenje Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku.....	56
B. Nacrt instrumenta istraživanja.....	57

1. Uvod

U životu djevojčice, prva menstruacija – menarha – označava prijelaz u novu životnu etapu. Menstruacija je oznaka zdravlja. Unatoč tome što se menstruacijom smatra univerzalnim simbolom ženstva, menstrualno iskustvo razlikuje se prema geografskom položaju, povijesnom razdoblju, kulturi, rasi, društvenom statusu, dobi ili seksualnoj orijentaciji; od osobe do osobe (Bailey, 1993). No menstruacija ne predstavlja samo biološku sferu u životu žene. Menstruacija interdisciplinarno zanima biološku, društvenu i psihološku sferu znanosti (Bailey, 1993). Obuhvaća koliko mikro, toliko i makro razinu društva. Menstruacija nosi sa sobom mnoge negativne stereotipe i diskriminaciju, sram i stigmatu što može ograničavati društvenu participaciju i samoostvarenje djevojaka. Menstruaciju poistovjećujemo s likom žene i stoga je alat rodne neravnopravnosti (Bailey, 1993). Otvaranje dijaloga i uspostavljanje mjera presudno je za osnaživanje osoba koje menstruiraju i za suzbijanje menstrualnog srama i menstrualnog siromaštva (Sara i dr., 2021).

Menstruacija, menstrualna higijena ili menstrualno siromaštvo ne postoje izolirano u jednoj društvenoj dimenziji. Temelji sociološke imaginacije zahtijevaju sposobnost kretanja između perspektiva pri čemu se nikada iz vida ne ispuštaju međusobni odnosi te društveni i povijesni kontekst (Mills, 1959: 7) kao ni dijalektički pristup kritičke teorije (Ritzer, 1997). Menstrualno siromaštvo odnosi se na (ne)mogućnost dostojanstvenog održavanja menstrualne higijene zbog menstrualnog srama i stida, zbog nedostupnosti menstrualnih higijenskih proizvoda, zbog nedostatka adekvatne edukacije ili ekonomskih sredstava (Andersh i dr., 2021).

Menstruacija i njegovanje menstrualne higijene neizostavni su elementi odgoja i obrazovanja; a njihov nedostatak važna je tema ovog diplomskog rada i istraživanja. Ekološka održivost često je zanemarena u kontekstu menstrualne higijene (Weir, 2015) iako mnoga istraživanja navode mnogostruke pogodnosti korištenja višekratnih menstrualnih higijenskih proizvoda. Menstrualno siromaštvo, obrazovanje i ekološka održivost međusobno su povezani. U kontekstu obrazovanja menstrualno siromaštvo može dovesti do prekomjernih izostanaka iz škole, a time i propuštanja obrazovnih prilika (Holmes, Parry i Armour, 2020). Odgojno-obrazovni programi utječu na upoznatost s menstrualnim siromaštvom. Obrazovanje utječe na odabir menstrualnih higijenskih proizvoda koji potom utječu na stvaranje menstrualnog otpada. U kontekstu ekološke održivosti upravo višekratni menstrualni proizvodi suzbijaju

menstrualno siromaštvo. Ovim radom želi se doprinijeti osvješćivanju društva o postojanju drugačijih načina održavanja menstrualne higijene; cilj je educirati o postojanju *izbora*. Na tim se informacijama, iskustvima i dokazima temelje istraživačka pitanja i hipoteze ovog diplomskog rada.

Motivacija rada proizlazi iz dosad slabe istraženosti pojave, iako postaje sve aktualnija u političkom i medijskom prostoru (Močibob, 2021; Kelava, 2022). Ciljevi rada su istražiti i predstaviti pojavnost i percepciju menstrualnog siromaštva u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti, posebno utjecaj obrazovnih programa na podizanje svijesti o menstrualnom siromaštvu i utjecaj višekratnih menstrualnih higijenskih proizvoda na smanjenje menstrualnog otpada. Taj će se prikaz provesti kvantitativnim korelacijskim istraživanjem korištenjem online ankete kao metode istraživanja. Tema i anketa odobrene su od strane Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku. Ovo se istraživanje svrstava u disciplinsko okrilje grane posebne sociologije, s ciljem doprinosa sociologiji obrazovanja i ekologije, ali i sociologiji roda jer je upravo rodni diskurs ovdje interpretativno relevantan. Stoga se „žena“ i „žene“ jednako odnose na sve pojedinke koje menstruiraju, neovisno o rodnoj opredijeljenosti (Torchia, 2021). Jednako se odnosi i na sva pitanja napisana u ženskom rodu u istraživačkom dijelu rada (i online ankete).

Nadolazeća poglavlja ovog diplomskog rada prikazuju sociološku perspektivu menstruacije i menstrualne higijene, a potom i definiciju menstrualnog siromaštva u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti. Na ta se poglavlja nastavlja metodologija istraživačkog dijela rada, prikaz i rasprava dobivenih rezultata te naposljetku zaključak.

2. Sociološka perspektiva menstruacije

Sociologija je znanost koja se bavi istraživanjem društva u povijesnom i sadašnjem kontekstu (Cifrić, 2012). Sociologija je „pozitivna i kritička znanost“ (Cifrić, 2012: 238) jer svoje spoznaje temelji na društvenim činjenicama dokazanim istraživačkim metodama koje potom interpretira sljubljuvanjem empirije i teorijskih okvira. Ona se bavi društvenim pretpostavkama i posljedicama nekog ponašanja u određenim socijalnim uvjetima te pitanjima promjene društva kojim nastaju različiti etosi (Cifrić, 2012).

Istraživanje u svrhu ovog diplomskog rada oslanja se na ideje i ciljeve kritičke teorije predstavljene u djelu Maxa Horkheimera, *Kritička teorija: odabrani eseji* (1972). Kritička

teorija službeno nastaje početkom 20. stoljeća osnivanjem škole u Frankfurtu (tj. Frankfurtska škola) okupljajući njemačke neomarksiste (Ritzer, 1997). Inspirirani Marxovim kritičkim analizama filozofskih ideja, teorija se sastoji od kritike socijalnog i intelektualnog života (Ritzer, 1997). Kritička teorija je „teorija koja se na svakom koraku pita i brine o održivim životnim uvjetima“, ali problem nije dovoljno samo primijetiti već i na nj reagirati (Horkheimer, 1972: 199). Nije dovoljna kategorizacija pojava i informacija; potrebno je sagledati njihov dublji smisao i posljedice. U suprotnom je kritičko razmišljanje svrsishodno (211). Istraživač je pokretač promjene, a ne pasivni promatrač (215), a to znači da je potrebno i zalaziti u utopijska razmišljanja jer ga ona drže izvan površnih i beskorisnih rasprava (211). Društvene promjene važna su indikacija da je prethodno znanje i ponašanje bilo manjkavo i zastarjelo, ali ponajprije da se društvo *razvija*. Razmišljanje iziskuje holistički i integrirani pristup koji uzima u obzir socijalne, ekonomske i materijalne dimenzije ljudskog postojanja i ponašanja. U tom vidu je proučavanje dijalektike (tj. socijalnog totaliteta) „osnovni pozitivni interes kritičke teorije“ (Ritzer, 1997: 141). Ovakav je pristup zainteresiran za međupovezanost komponenata socijalnog života jer se nijedna komponenta ne može proučavati izolirano od drugih (Ritzer, 1997). Kritička teorija ne bavi se samo već postavljenim životnim ciljevima i uvjetima već i „čovjekom i cjelokupnim njegovim potencijalima“ (Horkheimer, 1972: 245). Kritička je teorija esencijalna u stvaranju svijeta koji zadovoljava potrebe i moć čovjeka. Ona ne ostaje mrtvo slovo na papiru, ona djeluje. Štoviše, prema Horkheimeru (1972: 208): „Pristup koji teži emancipaciji i promjeni društva u cjelini može biti od koristi u teorijskom radu trenutne stvarnosti“.

U vidu teme mora se uzeti u obzir feministička perspektiva, ali važno je napomenuti da ona nije jedinstvena te da postoji znanstvena feministička teorijska podloga koja služi kao interpretativni i objasnidbeni temelj za mnoga empirijska istraživanja. Prema Koeske (1983: 2), feministička perspektiva preispituje i istražuje poveznice osobnih uvjerenja žena i utjecaje društvenih i političkih sila na njihove živote; kao i stav nezainteresiranosti znanosti za isto. Koeske nastavlja da feministička perspektiva ne nastoji minimizirati biološke i veličati sociološke i psihološke utjecaje u interpretaciji biomedicinskih činjenica. Ona nastoji preispitivati razlike uma/tijela, spoznaje/emocija te osobnih karakteristika/društvenog konteksta koji trebaju biti temelji moderne medicine. Na ovaj način feministička perspektiva predstavlja multidisciplinarni – biosocijalni – pristup shvaćanja menstrualnog ciklusa i zdravlja (Koeske, 1983). Cilj feminističke sociologije je interpretirati kako ljudi dolaze do stajališta, kako ih opravdavaju s obzirom na opreke, koji su im ponašajni obrasci s obzirom na ta stajališta

i mijenjaju li ih sukladno situacijama (Ritzer, 1997). Feministička teorija pita osnovno pitanje: „Zašto o ženama?“ (Ritzer, 1997: 307), a odgovori su primjenjivi i na ovaj diplomski rad. Ritzer navodi tri glavna odgovora: žene i žensko iskustvo različiti su od muškarčevih u istim situacijama; ženski je položaj manje povoljan i nejednak u odnosu na muškarca te ženska situacija i iskustvo moraju se promatrati u odnosu moći između muškaraca i žena. Razlikuju se tri vrste feminističke teorije: teorije razlika, teorije nejednakosti i teorija o ugnjetavanju roda. Svaka teorija može argumentirati utjecaje menstrualnog siromaštva, no zbog usredotočenosti na ciljeve te prostornih i teorijskih ograničenja rada neće se zalaziti u daljnju argumentaciju.

Menstruacije se ne treba bojati, sramiti, niti skrivati samo jer njome razlikujemo biološke žene od muškaraca. Koeske (1983: 2) jednostavno pojašnjava: „Prihvatanje biološkog utjecaja u životu žena nije problem već prešutne interpretacije tih bioloških utjecaja – to je ono protiv čega se borimo“. Menstruacija je tzv. opipljiva razlika muškaraca i žena, ali se operacionalizira za percipiranje žene kao druge. Ta percepcija utkala se i u obrazovne programe. Primjerice, žene devetnaestog stoljeća bile su isključene iz obrazovanja pod premisom da će bilo kakav intelektualni ili kognitivni napor oštetiti njihove reproduktivne organe (citirano u Bailey, 1993). Suvremene feministkinje teoretiziraju da je ženina reproduktivna biologija alat za sve rodno-određene opresije (Bailey, 1993:122). U svojim dnevnim aktivnostima, npr. u održavanju menstrualne higijene i odabiru menstrualnih higijenskih proizvoda žene su „pod utjecajem strukturalne podređenosti“ (Ritzer, 1997: 335). Žene i ženske aktivnosti odvijaju se iza javnih ili privatnih kulisa zbog čega se izobličava stvarnost i naposljetku, trivijalizira, idealizira i čini to iskustvo nevidljivim; a interpretacije tih iskustava i muškarci i žene povlače iz ideologija razlika među rodovima (Ritzer, 1997: 335). U patrijarhalnoj kulturi, dominirano muškarcima, internalizacija averzije prema menstruaciji i menstrualnoj krvi točka je kulminacije socijalnog učenja, a budući da se od žena očekuje održavanje dominantne percepcije menstruacije, nemoguće je ili vrlo otežano istraživanje same sebe i očuvanje osobnih vrijednosti (Ritzer, 1997). Da naša okolina neguje pozitivniji kontekst i dodjeljuje pozitivnija značenja (ili barem otvoreno razgovara), možda bi se i simptomi i menstrualni bolovi smanjili (Bailey, 1993: 125) ili bi žene uočile pozitivne strane menstruacije i preispitivale svoja stajališta o menstruaciji kao teretu (Johnston-Robledo i Chrisler, 2011: 14).

Teme vezane za menstruaciju i menstrualnu higijenu smatraju se tabu temama. Etimološki „tabu“ potiče od polinezijskog jezika i riječi *tupua* što je označavalo „sveto i magično“ i uvelike se dodjeljivalo menstrualnoj krvi (citirano u Bailey, 1993). Tabu može označavati „zabranjeno ili nedopušteno“ (Abercrombie, Hill i Turner, 2008: 384). Prema

Durkheimu tabu je simbol pripadanja skupini, prema Levi-Straussu simbolički sustav koji izražava prožimanje prirode i kulture, a prema antropologinji Mary Douglas tabu se temelji na ideji nečistoga (Abercrombie i dr., 2008: 384). U svom radu Bailey (1993) navodi nekoliko primjera gdje se menstrualni tabu označava pozitivnim iskustvima i ritualima; ritualima kojima se ženu osnažuje, a ne sputava. Na tragu menstrualnog tabua važno je spomenuti utjecaj menstrualne stigme, srama i stida¹. Prema Ervingu Goffmanu (1963), stigma se odnosi na biljeg koji pojedinca odvaja od ostatka društva – taj biljeg prenosi informaciju da ti pojedinci imaju nekakvu *deformaciju* koja narušava njihov identitet. Goffman (1963) predstavlja tri kategorije stigme: fizičke „odvratnosti“ (opekline, ožiljci i deformacije); karakternu manu ili mrlju (slaba volja, „neprirodne“ strasti, zatucan svjetonazor ili neiskrenost); te tzv. plemenska obilježja (rasa, narodnost, religija ili radikalno političko djelovanje) koja se šire „zarazom“ cijele porodice i generacije. Johnston-Robledo i Chrisler (2011: 10) navode da se menstruacija i menstrualna krv mogu svrstati u svaku od Goffmanovih kategorija. Menstrualna krv je „odvratna“, tjelesna tekućina prema kojoj društvo ima najveću averziju. Žene tijekom menstruacije smatraju se nečistima, a takva nečistoća *mrlja je na karakter* ili osobnost žene. Trag menstrualne krvi na ženi „ljaga je na njenu ženstvenost jer je njena dužnost adekvatnim odabirom proizvoda držati dokaze menstruacije podalje od očiju javnosti“ (Johnston-Robledo i Chrisler, 2011: 10). Naposljetku, budući da menstruaciju imaju samo biološke žene i djevojke, ona je *plemensko* obilježje žena. No kakvo je to obilježje? Prvom menstruacijom djevojčice postaju djevojke, tj. odrasli ljudi koji se sada „moraju ponašati kao dame“, ograničavajući njihove bihevioralne slobode i seksualnu znatiželju (Johnston-Robledo i Chrisler, 2011: 10). Nametnuti menstrualni sram i stid kontroliraju obrasce ponašanja žena. Ovakav interes za dominaciju promatrali su i kritički teoretičari (u kontekstu fašizma 1930-ih i 1940-ih) (Ritzer, 1997: 140). Na sličan je način menstrualna stigma prodrijela u sve sfere kulturnog života, toliko da su ju žene internalizirale i same se podvrgavaju toj dominaciji „da nam se čini kako više uopće i ne postoji“ (Ritzer, 1997: 140). Johnston-Robledo i Chrisler (2011: 13) će dodati da razina opreznosti i brige koju žene pridaju prikrivanju menstruacije nalikuje iskrivljenom poimanju foucaultovskog panooptikonskog zatvora.

Sociološke studije navode da je menstruacija predmet ograničavanja u zapadnjačkim kulturama i da ju je nužno prikriti sukladno pravilima i očekivanja kategoriziranim pod tzv.

¹ Iako se ti pojmovi poistovjećuju, postoje etimološke nijanse. Sram nastupa kao posljedica neuspjeha ili vlastitom pogreškom. Stid kao osjećaj neugode, kao refleks na povredu običaja ili na ugroženost dostojanstva. Sram je okrenut na sadašnjost, a stid na budućnost, tj. stid nas „štiti“ da prekršaje ne ponavljamo (Hrvatski jezični portal, 2021).

menstrualnim bontonom (O’Flynn, 2006; Johnston-Robledo i Chrisler, 2011). Čak štoviše, u istraživanju autorice O’Flynn (2006) takva ograničenja (i sukladna ponašanja) ispitanice „uzimaju zdravo za gotovo“ i ne uviđaju problematiku takvih pravila. Korištenje eufemizama, verbalnih i neverbalnih znakova, nejasnih aluzija i sugeriranja načini su kojima žene skrivaju svoju menstruaciju od društva, ali i od *sebe* (O’Flynn, 2006). Takvu averziju prema menstrualnoj krvi oslikava i Durkheim (1995: 413-416) kojem je menstrualna krv profana, okaljava svete stvari i utjelovljuje zle duhove (413). U nekim će kulturama žene (tijekom menstruacije) biti izopćene, izdvojene iz šireg društva kako ne bi došle u doticaj s ostalim „čistim“ stanovništvom. Prema Durkheimu (1995), žene tijekom menstruacije (tj. ciklusa krvarenja) upravo su nečiste i nužno ih je odvojiti od muškaraca. Iako je u istraživanju autorice O’Flynn (2006) bila najvažnija diskretnost i skrivanje mogućeg procurivanja, nijedna ispitanica nije izrazila stav da je menstrualna krv „opasna ili kontaminirajuća“ (O’Flynn, 2006: 953).

U svom satiričnom eseju „If Men Could Menstruate“ (1978) Gloria Steinem zanimljivo komentira što bi se dogodilo da se *obrnuto* menstruiranja i menstruacije: „Menstruacija bi postala predmet zavisti, ponosa i odlika muškosti“, a menstrualnih higijenski proizvodi bili bi dostupni i besplatni. U analizi tog eseja Johnston-Robledo i Chrisler (2011) ističu da Steinem pomaže čitateljima oslikati da je menstruacija *problematični* biološki, politički i kulturni fenomen samo jer se ona događa ženama. Shvaćanjem menstrualnog tabua, srama, stida i stigme, jasan je društveni utjecaj u stavu prema menstruaciji i menstrualnom siromaštvu, a te se poruke (svjesno i podsvjesno) prenose na makro i mikro sociološkim razinama društva (poput marketinške reklame za proizvode, obrazovanje, interakcije i sl.).

3. Menstrualno siromaštvo

Menstrualno siromaštvo odnosi se na „financijske, socijalne, kulturne i političke prepreke u pristupu menstrualnim potrepštinama i zdravlju“ (Udruga PaRiter, 2023). Na prvi pogled ova se definicija i pojam odnosi na financijski aspekt menstruacije, no menstrualno siromaštvo u mnogočemu je opširnije od cijena menstrualnih higijenskih potrepština. Odnosno, menstrualno se siromaštvo odnosi i na (ne)mogućnosti promjene menstrualnih proizvoda, na imanje privatnosti, na dobivanje potrebnog obrazovanja o menstruaciji te na mnogo drugih životnih sfera osobe koja menstruira (The Lancet Regional Health–Americas, 2022). Menstruacija je izravno vezana za ljudsko dostojanstvo (The Lancet Regional Health–Americas, 2022) i

ljudska prava (Menstruation and human rights - Frequently asked questions, 2022) zbog čega se menstrualno siromaštvo ne odnosi samo na financijsku, već i na rodnu, obrazovnu i ekološku ranjivost žena diljem svijeta.

Ravnopravnost i prisutnost menstruacije u obrazovanju može značajno utjecati na uvjete održavanja menstrualne higijene. Loša menstrualna higijena može uzrokovati probleme poput reproduktivnih i urinarnih upala (The Lancet Regional Health–Americas, 2022), kao i ranije navedenog menstrualnog srama i stida. Održavanje menstrualne higijene podrazumijeva primjenu određenih menstrualnih praksi, tj. „svake aktivnosti kojom se nastoji prikupiti, održati i ukloniti menstrualnu krv iz tijela, a uključuje čišćenje i skladištenje menstrualnih proizvoda“ (Hennegan i dr., 2020: 3). Menstrualne prakse mijenjaju se tijekom menstrualnog vijeka, ali i tijekom jednog ciklusa sukladno preferencijama, potrebama, društvenim očekivanjima, dostupnim menstrualnim proizvodima i prema uvjetima okoline u kojoj se osoba nalazi (Hennegan i dr., 2020). (Primjerice zbog obilnosti krvarenja na početku ciklusa krvarenja osoba koristi jedan menstrualni proizvod, a u ostale dane drugi.) Iskustvo menstruacije razlikuje se jer svatko ima vlastite kriterije odabira MHP-ova. Dostupnost, sociokulturne norme, individualna svijest i varijacije u menstrualnom krvarenju, navika i cijena samo su neke od tih kriterija (GIZ Sanitation for Millions, 2020; Borowski, 2011). Kao što je već navedeno, dostojanstveno održavanje menstrualne higijene podrazumijeva uz MHP-ove i druge uvjete. Osnovni uvjeti održavanja menstrualne higijene smatraju se: tekuća voda, sapun, privatni toalet, toaletni papir te kanta za odlaganje menstrualnog otpada (koš za smeće). Tekuća voda i sapun potrebni su za pranje ruku. Hennegan i dr. (2020) naveli su da je ispitanicama istraživanja neizostavno pranje ruku prije i poslije promjene MHP-ova da bi se osjećale čisto i samopouzdana tijekom menstruacije.

Menstrualnim higijenskim proizvodom² smatra se proizvod osmišljen za izravno upijanje menstrualne krvi ili za prikupljanje i kasnije uklanjanje na siguran i ugodan način (Weir, 2015; GIZ Sanitation for Millions, 2020). MHP-ovi mogu biti jednokratni (kada osoba baca proizvod nakon korištenja/promjene) ili višekratni (kada osoba dezinficira proizvod nakon ciklusa krvarenja i priprema za drugi) (Weir, 2015). Postoji nekoliko MHP-ova, a ovaj će diplomski rad navesti šest (koje će se kasnije spominjati u istraživačkom dijelu rada). Jednokratni higijenski ulošci vlaknastog su materijala napravljenog celuloznih i poliesterskih vlakana s dodanim mirisima, bojama i ljepilom (Sastojci – što se nalazi u našim ulošcima i

² U daljnjem tekstu kao MHP.

dnevnim ulošcima?, 2023). Jednokratni ulošci najčešće se nalaze u jednostrukim pakiranjima (od polietilenskog filma) kako bi se mogao nositi samo jedan MHP (Sastojci – što se nalazi u našim ulošcima i dnevnim ulošcima?, 2023). Nose se izvan vagine, tj. naljepi ih se na unutarnju stranu donjeg rublja i treba ih se mijenjati svakih 4 do 6 sati. Tamponi su jednokratni MHP-ovi sa sastavom od upijajućih vlakana poput pamuka, umjetne svile (eng. *rayon*) ili poliestera; te korištenje može biti s ili bez (plastičnog/kartonskog) aplikatora (Weir, 2015). Aplikatori su također jednokratni. Tamponi se unose u vaginu. Mijenjanje tampona ovisi o obilnosti krvarenja, ali u pravilu se mogu nositi do 8 sati ili od 3 do 6 sati tijekom prvih dana krvarenja (Hoće li mi tamponi pružiti pouzdanu zaštitu?, 2023). Postoji mnogo robnih marki tampona, ali *o.b.* robna marka tampona (tamponi bez aplikatora) drži 60 % europskog tržišta, a takvi se tamponi smatraju više ekološki održivim od onih s aplikatorom (Borowski, 2011). Menstrualni je disk jednokratna verzija menstrualne čašice – način korištenja je sličan s mogućnosti nošenja do 12 sati (Santos-Longhurst, 2020). Napravljen je od medicinskog silikona. Rad Sikirić Simčić (2021:3) predstavlja obilježja višekratnih MHP-ova. Menstrualna čašica napravljena od medicinskog silikona ili gume nosi se unutar vagine gdje sakuplja menstrualnu krv. Prije pražnjenja menstrualne čašice može proći i do 12 sati te je potrebna dezinfekcija prije svake mjesečne upotrebe. Tijek valjanosti menstrualne čašice procjenjuje se i do 10 godina (Weir, 2015; van Eijk i dr., 2019) što može značajno smanjiti i financijsku opterećenost i proizvodnju menstrualnog otpada. Višekratni menstrualni higijenski ulošci napravljeni su od upijajuće tkanine (poput pamuka, bambusa ili poliestera) i poput jednokratnih nose se izvan vagine pričvršćeni za unutarnju stranu donjeg rublja (Sikirić Simčić, 2021). Savjetuje se promjena svakih 4 do 6 sati te pranje (ali i dezinfekcija) nakon svake upotrebe. Rok valjanosti višekratnih uložaka otprilike je 5 godina (citirano u Sikirić Simčić, 2021). Menstrualno donje rublje ima visoki stupanj upijanja (moguće nošenje i do 8 sati) jer se sastoji od pamuka i vodonepropusnog materijala koje se nakon korištenja opere i ponovno koristi (citirano u Sikirić Simčić, 2021). Rok valjanosti ovisi o načinu pranja, ali mogu potrajati od 6 mjeseci do 2 godine (Period underwear FAQs, 2023).

Ne smije se zanemariti financijska opterećenost zbog menstrualnih higijenskih proizvoda. Cijene MHP-ova značajno utječe na život osobe koja menstruira, npr. žene niskog socioekonomskog statusa (SES) primorane su izostajati iz škole, posla ili društvenih događaja zbog *preskupih* MHP-ova (Cabrera i Garcia, 2019). U takvoj se nepovoljnoj financijskoj situaciji u Hrvatskoj nalazi čak 10 % žena (Močibob, 2021). Cijena je jedan od najvažnijih kriterija odabira menstrualnih proizvoda stoga je nužno uzeti u obzir stopu ružičastog poreza

(Weir, 2015; Borowski, 2011). „Ružičasti porez“ (eng. *pink tax*) odnosi se na porez na dodanu vrijednost menstrualnih higijenskih proizvoda, britvica, šampona, losiona za tijelo i sličnih proizvoda (Feingold, 2022). Iako su MHP-ovi srž održavanja zdrave menstrualne higijene, Europska komisija ih oporezuje kao luksuzni i/ili ne-esencijalni proizvodi, a u nekim državama Europske unije jednakom stopom kao nakit, vino, pivo ili cigarete (Cabrera i Garcia, 2019). U nekim državama EU-a porez na MHP-ove iznosi više od 20 posto (Mađarska, Švicarska, Danska), a samo ih Republika Irska ne oporezuje (Cabrera i Garcia, 2019). Vlada Republike Hrvatske početkom travnja 2022. godine smanjuje porez na menstrualne proizvode s 25 posto – što je bio treći najveći porez robe široke potrošnje – na 13 posto (Tomašković, 2022). Čak i kada žene žele uzeti u obzir druge kriterije (poput brige za okoliš, zdravlja i sl.), MHP koji odabiru mora biti *isplativ* (Borowski, 2011). Korištenje višekratnih MHP-ova poput menstrualne čašice procjenjuje uštedu od 18 do 119 € po osobi (Cabrera i Garcia, 2019).

Interdisciplinarnost i multidimenzionalnost menstrualnog siromaštva otežava suzbijanje problema. Međutim, mnogi autori navode uvođenje i pristup besplatnim menstrualnim higijenskim proizvodima u svim javnim ustanovama i prostorima kao *najlakši* prvi korak (The Lancet Regional Health–Americas, 2022; Sikirić Simčić, 2021; Kelava, 2022). Potaknuta istraživanjem Udruge ParRiter u ožujku 2021. godine varaždinska Strojarska i prometna škola uvodi besplatne menstrualne potrepštine, a medijskim pritiskom inicijativu slijede osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske ustanove u drugim hrvatskim gradovima (Karlovac, Rijeka, Zaprešić, Šibenik, Osijek, Pula, Zagreb, Pakrac, Ozalj, Vinkovci i dr.) (Kelava, 2022). U studenom 2022. godine Vlada Republike Hrvatske prihvaća amandman samoborske zastupnice Sabine Glasovac kojim se osigurava milijun eura za osiguravanje besplatnih zaliha MHP-ova u obrazovnim ustanovama i skloništim za žene žrtve nasilja (Petrač, 2022). No postoje i druge mjere koje pomažu u suzbijanju menstrualnog siromaštva. *Libresse*, vodeći brend menstrualnih uložaka, u travnju 2023. pokrenuo je nacionalnu kampanju „Tebi za mjesec, njima za cijelu godinu“ kojom će nastojati osigurati godišnje zalihe menstrualnih uložaka djevojkama iz dječjih domova i udomiteljskih obitelji kao i besplatni ginekološki pregled (Pokrenuta nacionalna kampanja borbe protiv menstrualnog siromaštva, 2023). Na europskoj sceni, u veljači 2023. godine Španjolska postaje prva država koja uvodi tzv. plaćeni menstrualni dopust zbog kojeg žene koje trpe neizdržive menstrualne bolove mogu izostati s posla (od 3 do 5 dana) bez ikakvih posljedica (Spain Becomes First European Nation to Pass Law Permitting „Menstrual Leave“, 2023). Na međunarodnoj sceni takve mjere uveli su Japan, Indonezija, Vijetnam, Tajvan, Južna Koreja i Zambija (Masih, 2023). U travnju 2023.

godine Udruga za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter organizirala je prvi ikada Festival menstruacije s ciljem razbijanja menstrualnog srama i stigme i osnaživanje žena kroz kreativne radionice i aktivnosti (Festival menstruacije, 2023). Inicijative poput ovih ohrabruju djevojke i žene da svoju menstruaciju ne skrivaju i tako suzbijaju menstrualno siromaštvo.

3.1. Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja

Obrazovanje važan je element razvoja pojedinca. U kontekstu obrazovanja događa se sekundarna socijalizacija, uče se norme i vrijednosti društva i zajednice kojoj pripadamo, oblikuje se društveni identitet (Haralambos i Holborn, 2002; Giddens, 2007). Prema tome, obrazovanje ima *funkciju* prijenosa pravila i vrijednosti društva (Haralambos i Holborn, 2002). U odgojno-obrazovni sustav ulazimo kao djeca i izlazimo kao odrasli ljudi. U tom pogledu funkcionalna analiza obrazovanja sociologa Roberta K. Mertona (1968) uvodi razlike između manifestnih i latentnih funkcija obrazovanja. Manifestne su one planirane i prepoznate od strane dionika, a latentne one neplanirane i nisu svjesno prepoznate (Merton, 1968). Dakle, manifestna funkcija obrazovanja prijenos je znanja, a latentna prijenos društvenih normi i vrijednosti (tj. prijenos odgoja). Stoga se može pretpostaviti zašto bi menstruacija bila važan element našeg odgoja budući da prvu menstruaciju djevojčice dobiju s 14 godina (Menstruation and human rights - Frequently asked questions, 2022) – unutar obrazovnog sustava susrećemo se s, učimo i njegujemo svoju menstrualnu higijenu. Ako se slijedi ideja funkcionalističke perspektive obrazovanja – odnosno ideje Talcotta Parsonsa – vrijednosti jednakosti šansi u obrazovanju neizostavne su za funkcioniranje društva (Haralambos i Holborn, 2002: 779). U kontekstu ovog diplomskog rada, osiguravanje osnova za održavanje menstrualne higijene može značiti poboljšane vrijednosti jednakosti šansi za djevojke i djevojčice.

Teorije obrazovanja u većini (izuzev konfliktne teorije) tvrditi će da ono djeluje na korist društva kao cjeline. Odnos obrazovanja i društva u konfliktnoj perspektivi je dvostrana ulica: „znatnija poboljšanja moguća [su] jedino ako ih prate šire društvene promjene“ (Haralambos i Holborn, 2002: 786). Ideju skrivenog nastavnog programa predstavljaju Bowles i Gintis (1976) tvrdeći da je glavna uloga obrazovanja reprodukcija radne snage koja je poslušna, otuđena, prilagodljiva i visoko motivirana. Skrivenim nastavnim programom učenici uče od onoga što se događa, a ne od obrazovnih ciljeva školskog sata (Haralambos i Holborn, 2002). Taj stav primjenjiv je na educiranje o menstruaciji i menstrualnoj higijeni (odnosno na njegov nedostatak). Naglašavanje negativnih aspekata menstruacije (poput boli i grčeva), naglašavanje diskretnosti i skrivanja menstrualnih proizvoda, izbjegavanje otvorenih

razgovora o menstruaciji i ovulaciji (vidjeti Johnston-Robledo i Chrisler, 2011), nedostatak educiranja o alternativnim načinima održavanja menstrualne higijene i naposljetku, nepostojanje educiranja o menstrualnom siromaštvu doprinosi (negativnom) skrivenom nastavnom programu. Odgoj i obrazovanje temelji se na kurikulumima, nastavnim planovima i programima školskog kurikuluma. Kurikulum nastavnih predmeta predstavlja svrhu i ciljeve učenja školskog predmeta, strukturu predmeta, ishode i razradu točno određenog teorijskog okvira (*Nacionalni kurikulum*, n.d.). Kurikularnom reformom (koja stupa na snagu u jesen 2019. godine) uvodi se međupredmetna tema „Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj“ s ciljem stjecanja znanja i vještina te razvijanje pozitivnog stava prema zdravlju (NN 10/19). Menstruacija se spominje u ciklusima o tjelesnom zdravlju. Ciklus koji se odnosi na 3., 4. i 5. razred osnovne škole obuhvaća teme važnosti higijene djevojaka i žena za vrijeme menstruacije i postupka pravilne primjene i promjene menstrualnih higijenskih uložaka. Ciklus koji se odnosi na 6., 7. i 8. razred obuhvaća higijenu spolovila i za vrijeme menstruacije, suzbijanje predrasuda te vođenje menstrualnog kalendara. Ciklus za prve razrede srednjoškolskog programa obuhvaća educiranje o mobilnim aplikacijama za vođenje kalendara i određivanje plodnih dana (NN 10/19). Vidljivo je iz ciklusa kurikuluma da se namjerava educirati samo o korištenju (jednokratnih) menstrualnih uložaka. Sikirić Simčić (2021: 4) primijetila je jednako i predložila izmjenu predstavljanja alternativnih oblika održavanja menstrualne higijene, ali predstaviti okolišni utjecaj MHP-ova tijekom cjelokupnog životnog vijeka osobe i proizvoda.

Kao što se objasnilo ranije, menstruacija razdvaja biološke muškarce i žene. No ta se razlika ujedno zanemaruje i prenaglašava. Ženama *nije mjesto* u obrazovanju jer to ugrožava njihove reproduktivne organe (Bailey, 1993), ali onda kada se žene izbere za to pravo, onda se odjednom zaboravi na potrebe njihovih reproduktivnih organa i menstrualne higijene. Obrazovni programi muška iskustva i potrebe smatraju „univerzalnim za sve ljude“ (Bailey, 1993: 121) čime se posebnost ženskog iskustva obrazovanja zanemaruje. Ne zanemaruju se biološke razlike žena i muškaraca, upravo suprotno. Kada se zauzme univerzalni, androcentrični stav prema obrazovanju, onda se ignorira *žensko* iskustvo i *ženski* problemi, a oni mogu uključivati rađanje, dojenje pa tako i menstruaciju (Bailey, 1993). No čak i kada se reagira na te *ženske* probleme, ti odgovori osnažuju već postojeće stereotipe i predrasude. Takvo zanemarivanje menstruacije može utjecati na obrazovni uspjeh. Prema istraživanju spomenutom u Andersh i dr. (2021: 2) 66 % tinejdžera ne želi tijekom ciklusa krvarenja pohađati školu zbog nesigurnosti i niskog stupnja samopouzdanja. Osim obrazovnog uspjeha,

izostajanje iz škole zbog nedostupnih MHP-ova, nesigurnosti ili srama može utjecati i na obrazovne prilike. Andersh i dr., 2021: 2 navode još jedno istraživanje kojim se uspostavilo razdoblje od 11 do 15 godina krucijalnim za poticanje djevojčica u STEM područja te ako djevojčice zbog menstruacije moraju izostajati, taj se prozor dodatno smanjuje. Istraživanje Period Poverty: Survey Findings Report (2021) u objašnjavanju menstrualnog siromaštva i menstrualnog dostojanstva predstavlja pojam „toksičnog tria“ (5) koju čine cijena MHP-ova, manjak i/ili nedostatak obrazovanja o menstruaciji i MHP-ovima te nametnuti sram, stid i stigma.

Jasno je da obrazovanje nije ravnopravno po pitanju menstruacije i menstrualne higijene. Doduše, što je obrazovna nejednakost i kako to možemo mjeriti? Pavić (2016: 370) definira obrazovnu nejednakost kao: „sve vrste zapreka, namjernih ili nenamjernih, koje dovode do strukturno nejednakog pristupa određenim dijelovima obrazovnog sustava ili do različite uspješnosti unutar njega“. To su rasne, klasne, rodne, etničke i slične nejednakosti koje se reflektiraju na obrazovni sustav koji opetovano perpetuira te nejednakosti u društvo. Nikolaidis (2021: 2-4) ide korak dalje pa navodi vrste nepravdi u kojima se obrazovna nejednakost manifestira i oslikati će ih se pomoću primjera menstrualnog siromaštva. *Distribucijska nepravda* tiče se raspodjele financijskih sredstava i prilika. *Kulturna nepravda* odnosi se na nedostatak kulturne osjetljivosti u obrazovnom okruženju koja se može manifestirati nedostatkom prikladnih pedagoških mjera i/ili nastavnih programa. *Epistemološka nepravda* odnosi se na diskriminirajući stav profesora prema učenicima i uskraćivanje resursa znanja. *Politička nepravda* pojavljuje se zanemarivanjem obrazovnih interesa i potreba učenika. *Formativna nepravda* ograničava mogućnost pojedinca da regulira proces samoostvarenja (ili autonomije učenika) ili nepravdedno ograničava obrazovni potencijal. *Retributivna nepravda* jednako se odnosi na izostanak ili nepravdedno kažnjavanje učenika koji su prekršili pravila. *Restorativna nepravda* odnosi se na nemogućnost ponovnog uspostavljanja interakcijskih odnosa nakon narušavanja školskih pravila (npr. zbog školske tuče). Nikolaidis (2021) snažno naglašava da se navedene vrste obrazovne nepravde međusobno preklapaju ili su čak kontradiktorne jedna drugoj (jer rješavanje jedne vrste ne rješava drugu vrstu nepravde).

Vrste obrazovnih nepravdi relevantne su za kontekst menstrualnog siromaštva. Distribucijska i kulturna nepravda mogu se iščitati iz istraživanja koja pokazuju da je 70 % djevojaka/žena barem jednom moralo izostati s nastave, posla ili predavanja zbog menstruacijskih bolova, zbog nemogućnosti promjene uložka/tampona (bilo da nisu imale, nisu

imale dostupne i sl.) ili zbog toga što im nisu osigurani osnovni uvjeti održavanja vlastite menstrualne higijene (prostor, topla voda, sapun, prostor za odlaganje) (Močibob, 2021). Članci koji govore o tome da se djevojčice srame menstrualnih proizvoda i ne žele se obratiti nastavnom osoblju za pomoć (Holmes i dr., 2020) oslikavaju kulturnu i političku nepravdu. Formativna nepravda može se pronaći i u kontekstu da se o menstruaciji *ne razgovara*, tj. da su djevojčice primorane ponašati se kao da „nemaju menstruaciju“ što perpetuira menstrualnu stigmiju (O'Flynn, 2006: 951). Činjenica da kurikulum za međupredmetnu temu „Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj“ (NN 10/19) navodi educiranje samo o menstrualnim higijenskim ulošcima prikazuje epistemološku nepravdu. Čak i kada se djevojčice zauzmu za sebe i svoje menstrualne potrebe, nepravedno su kažnjene jer su „prekršile školska pravila“ zbog potrebe nošenja školske torbe u toalet za promjenu MHP-ova³ (Corbett, 2023) prikazuje retribucijsku nepravdu.

Naposljetku, Pavić (2016) navodi dva osnovna razloga zašto bi bilo poželjno smanjiti obrazovne nejednakosti: zbog društvene pravednosti i društvene učinkovitosti. Kako objašnjava, pravednije obrazovanje motivirat će pojedinca na uspjeh i ustrajnost u obrazovanju, a potom i u društvu. Pružanje besplatnih MHP-ova i osiguravanje osnovnih uvjeta za održavanje menstrualne higijene ključ je za ujednačavanje obrazovnih šansi „koje se i dalje smatraju vrlo važnim mehanizmom povećavanja meritokracije nekog društva“ (Pavić, 2016: 371).

3.2. Menstrualno siromaštvo u kontekstu ekološke održivosti

Za analizu menstrualnog siromaštva u kontekstu ekološke održivosti, nužno je pojasniti što se smatra „ekološki održivim“. Održivi razvoj prema Giddensu (2007: 611) ostvaruje se recikliranjem fizičkih resursa, a ne iscrpljivanjem, dok se onečišćenje održava na minimalnoj razini. Reciklirani se resursi koriste za ekonomski rast, za očuvanje bioraznolikosti, čistog zraka, vode i zemlje, a najvažnije – zadovoljavaju potrebe sadašnjosti, a ne ugrožavaju te iste mogućnosti generacijama budućnosti (Giddens, 2007). Drugim riječima, ključ ekološke održivosti ideja je odgovornosti. Stoga se može spomenuti i pojam ekološke etike, odnosno učenje „o utemeljenju etičkih normi kao kriterija moralnog ponašanja prema živom svijetu i ekosustavima u prirodi“ (Cifrić, 2012: 52). Zbog rasta moderne industrije i tehnoloških inovacija, društvo se sve više mijenja od sveobuhvatnog iskorištavanja resursa prirode do

³ Također, sama činjenica da djevojčice imaju potrebu skrivati MHP-ove u školskoj okolini primjer kulturne nepravde.

pokušavanja usporavanja potrošnje ograničenih sirovina i energetskih izvora (Giddens, 2007). Ekološka se pitanja ne tiču samo problema nošenja sa štetama nanesenih okolišu, nego i na način života u sve rastućim industrijskim društvima (Giddens, 2007). Nove društvene promjene pred čovjeka stavljaju i nova pitanja ekološke etike (Cifrić, 2012). Stoga se ekološka pitanja tiču i načina i mogućnosti održavanja menstrualne higijene, a time i problematike menstrualnog siromaštva koji će se objediniti pod pojmom „zelene menstruacije“ (Borowski, 2011: 17) kojim se pojedinac drži odgovornim za svoju menstruaciju i izbor MHP-ova za smanjivanje utjecaja na javno zdravlje i okoliš.

Istraživanja o menstruaciji ponajprije se usredotočuju na društvenu percepciju menstruaciju i izbora menstrualnih higijenskih potrepština. Malo je istraživanja koja se bave ekološkim utjecajem proizvodnje, korištenje i odlaganjem MHP-a (Weir, 2015), a ekološki je utjecaj najmanje važan kriterij odabira MHP-a (Borowski, 2011). Iako postoje statistički dokazi o pogodnostima višekratnih menstrualnih proizvoda (Cabrera i Garcia, 2019; Borowski, 2011; Weir, 2015; van Eijk et al., 2019), averzije i nesigurnost i dalje postoje. Međutim, prema na ovim prostorima hvalevrijednom istraživanju Udruge PaRiter (Močibob, 2021) 80 % ispitanica zna za menstrualnu čašicu ili perive menstrualne uloške, iako i dalje većina sudionica tog istraživanja koristi jednokratne higijenske uloške za održavanje menstrualne higijene (74,1 %). Menstrualno siromaštvo može se suzbijati korištenjem višekratnih menstrualnih proizvoda. Pogodnosti tih proizvoda su dvostruke – ne samo da dugoročno smanjuju financijski teret, one su ekološki održive.

U kontekstu menstrualnog siromaštva, neizostavno je razmatrati i ekonomski utjecaj na odabir proizvoda. Iako mogu odigrati veliku ulogu u smanjivanju potrošnje jednokratne plastike (uspostavljanjem naknada ili pristojbe) (Otklon od jednokratnog, 2019), prvobitna (visoka) cijena eko-proizvoda može odgurnuti moguće korisnike. To je potvrdilo i istraživanje Udruge Pariter (Močibob, 2021): kada bi cijena (višekratnih) MHP-ova bila nešto niža, nešto manje od trećine ispitanica bi ih vjerojatno i koristile. Budući da tijekom života žene potroše pozamašnu količinu na održavanje svoje menstrualne higijene, bilo kakav cjenovni rast proizvoda može narušiti pristupačnost potrepštinama, a time i zdravlje osobe (The Lancet Regional Health–Americas, 2022). U prosjeku, menstrualni život traje od 13. do 51. godine života, svakih 28-30 dana s ciklusom krvarenja od 3 do 7 dana. U tom će razdoblju osoba imati otprilike 456 menstruacije i iskoristiti od 10 000 do 15 000 (jednokratnih) menstrualnih proizvoda (The Lancet Regional Health–Americas, 2022; Borowski, 2011). Osim financijskih sredstava, u jednom menstrualnom vijeku osoba stvori 100 do 150 kilograma otpada

(Borowski, 2011) što je nezanemariva količina otpada. Primjerice, u 2017. u 28⁴ država članica Europske unije iskoristilo se 49 milijardi jednokratnih menstrualnih higijenskih proizvoda s godišnjim prosjekom otpada od 590 000 tona (Cabrera i Garcia, 2019).

Međutim, šire društvo nije svjesno u kojem je omjeru plastika prisutna u proizvodima koje konzumiraju pa tako ni u menstrualnim higijenskim potrepštinama koji potom završavaju u okolišu kao posljedica neprimjerenog odlaganja kroz kanalizacijski otpad (Otklon od jednokratnog, 2019; Hennegan i dr., 2020). Količina i način odlaganja menstrualnog otpada može varirati, ali u mnogočemu utječu društvene vrednote osobne privatnosti, vladajućih tabua te okoline u kojem se pojedinac nalazi (Hennegan i dr., 2020). Jednokratne menstrualne potrepštine proizvedene su od miješanih teško razgradivih materijala (poput superapsorbirajućih polimera (SAP) koji uključuju poliester, polietilen, ljepila i boje) koji iziskuju mnogo vode i energije tijekom procesa proizvodnje (Cabrera i Garcia, 2019). Istraživanja procjenjuju potrebno vrijeme za razgradnju jednokratnih MHP na 500 godina (Written Evidence We Received during the Investigation into Single-Use Plastics: Unflushables, 2018). Ekološka održivost menstrualnih proizvoda nije samo u količini otpada koji MHP-ovi stvaraju *nakon* korištenja nego i u proizvodnom procesu (Coughlin, 2020). Drugim riječima, „jednokratni MHP-ovi na sebi nose okolišni otisak i prije nego što dospiju na police trgovina“ (Coughlin, 2020). Za usporedbu, korištenje vode i sredstva za pranje višekratnih MHP-ova će onečišćava okoliš, ali će njihov sveukupni (zbog dugotrajnog roka valjanosti (Weir, 2015) okolišni otisak i dalje biti manji od korištenja jednokratnih MHP-ova. Za cilj ekološke održivosti, samo korištenje menstrualne čašice smanjilo bi više od 90 % otpada koji bi inače napravili jednokratni MHP-ovi; rad autorica Cabrere i Garcie (2019) procijenilo je da ako samo 20 % žena zamijeni jednokratne MHP s menstrualnom čašicom, godišnji menstrualni otpad u na prostorima Europske unije smanjio bi se za 100 000 tona.

Na tragu kritičke teorije i kritičkog razmišljanja (Horkheimer, 1972: 210)⁵, mora se analizirati i druga strana medalje ekološke održivosti i korištenja višekratnih menstrualnih higijenskih proizvoda. Iako su višekratni MHP-ovi sve više prepoznatljivi, populacija koja ih koristi i dalje u manjini (Cabrera i Garcia, 2019). Može se navesti nekoliko obrazloženja. Jedno može biti problem dostupnosti višekratnih u usporedbi s jednokratnim proizvodima, tj. da se

⁴ Prije izlaska Velike Britanije (2020. god.) EU čini 28 država članica.

⁵ Kritička teorija naglašava važnost kritičkog razmišljanja s ciljem prevladavanja oprečnosti na kojima se društvo temelji. Čovjek kritički razmišlja u sukobu sam sa sobom dok se ta oprečnost ne eliminira, a uvijek postoji nešto izvanjski intelektualno i materijalno aktivnosti čovjeka.

kupovina svede na online trgovinu i nisu *nadohvat ruke* poput jednokratnih MHP-ova (Cabrera i Garcia, 2019). Jednokratni MHP-ovi dominiraju tržištem održavanja menstrualne higijene. Nadalje, korištenje višekratnih MHP-ova (promjena i skladištenje) zahtijeva veći stupanj privatnosti, tekuću vodu i sapun, što (nažalost) ponekad nije dostupno (GIZ Sanitation for Millions, 2020). U tom pogledu Sikirić Simčić (2021:3) navodi primjere skupine beskućnika, azilanata i izbjeglica koji najčešće žive u smještajima u kojima higijenski uvjeti za održavanje višekratnih MHP-ova nisu osigurani. Osim toga, korištenje višekratnih MHP-ova (npr. menstrualne čašice i uložaka) zahtijeva tzv. razdoblje prilagodbe i učenja korištenja, a kada je populacija ponajprije naviknuta na (i dobro upoznata s) korištenjem jednokratnih uložaka i tampona, jasna je nezainteresiranost za promjenu (The pros and cons of menstrual cups, 2021). Naposljetku, postavlja se pitanje *iskrenosti* ciljeva „zelene menstruacije“. Odnosno, ranije se predstavilo kako nametnuti menstrualni sram i stid mogu utjecati ne samo na ljudsku autonomiju, nego i na ekonomske odluke žene, tj. mogućnost slobodnog odabira MHP-ova (Haneman, 2021). Prosječni menstrualni vijek proizvede od 100 do 150 kilograma menstrualnog otpada (Borowski, 2011) što znači da je tržište (jednokratnih) MHP-ova vrlo profitabilno. Menstruacija je komercijalizirana, a menstrualno siromaštvo i kapitalizam su „lice i naličje iste medalje“ (Haneman, 2021: 134). Nije teško za pomisliti da tvrtke koje sukladno mijenjaju svoju dosadašnju politiku poslovanja rade to za profit, a ne za boljitak svijeta i društva (Jones, 2019). *Greenwashing*⁶ i *woke washing*⁷ sve su prisutniji problemi pa tako i u borbi u suzbijanju menstrualnog siromaštva. Istraživanja procjenjuju da žene kontroliraju od 70 % do 80 % svih potrošačkih kupovina i zbog toga je važna autentičnost i iskrenost proizvoda koju je nekada teško razaznati, posebice onih koji se tiču intime poput menstrualnih proizvoda (Haneman, 2021). Potrošači trebaju biti upoznati s negativnim okolišnim i ekonomskim utjecajima jednokratnih MHP-ova, ali se treba očuvati pravo odabira proizvoda sukladno vlastitoj ugodnosti i potrebama (Sikirić Simčić, 2021).

⁶ Čin varanja kupaca u pogledu ekološke odgovornosti tvrtke ili ekološke koristi njezinih proizvoda i usluga (Greenwashing – forsiranje ili zlouporaba zelenog imidža radi egoistične koristi kompanija, 2016).

⁷ Marketinška taktika brendova tako da promoviraju ranjivu skupinu ili suzbijanje društvene nepravde bez da ta načela ne njeguju u vlastitom poslovanju (Što je woke washing i na koji način ga koriste brendovi, 2021).

4. Istraživanje menstrualnog siromaštva u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti

Menstrualno dostojanstvo odnosi se na mogućnost održavanja i dostupnost osnovne menstrualne higijene uz smanjivanje menstrualnog srama i stigme (Period Poverty: Survey Findings Report, 2021) i kada je ta mogućnost ugrožena, tada nastupa menstrualno siromaštvo (Andersh i dr., 2021). Malo je istraživanja o pojavnosti, čimbenicima i posljedicama menstrualnog siromaštva, ali promjene se događaju (vidjeti Močibob, 2021; Sajfert i Milaković, 2022; Period Poverty: Survey Findings Report, 2021; Kelava, 2022). Shodno tome, svrha i ciljevi ovog istraživanja ponajprije su podizanje svijesti o važnosti menstrualne higijene i menstrualnog siromaštva. Za potrebe diplomskog rada provodi se statičko kvantitativno korelacijsko istraživanje kojim se nastoji formalnim metodama mjerenja i statističkim zaključivanjem doći do zaključaka odnosa varijabli kako se prirodno pojavljuju u jednoj točki vremena (Pavić i Šundalić, 2021).

Istraživanje se temelji na sljedećim hipotezama:

- H.1. Ispitanice prepoznaju menstrualno siromaštvo kao aktualni problem.
 - H.1.1. Ispitanice višeg stupnja obrazovanja više su upoznate s menstrualnim siromaštvom.
 - H.1.2. Ispitanice mlađih dobnih skupina više su upoznate s menstrualnim siromaštvom.
- H.2. Upoznatost s menstrualnim siromaštvom pozitivno korelira s obrazovnom ravnopravnošću po pitanju menstruacije.
- H.3. Učenje o pogodnostima višekratnih menstrualnih higijenskih potrepština pozitivno korelira s obrazovnom ravnopravnošću po pitanju menstruacije.
- H.4. Ispitanici prepoznaju da korištenjem višekratnih menstrualnih higijenskih potrepština žive „zelenijim“ životom.
- H.5. Ispitanici osjećaju menstrualni sram i stid, tj. nerazumijevanje okoline zbog menstruacije i menstrualnih higijenskih potrepština.

Prethodna su poglavlja objasnila pojmove menstrualnog siromaštva, obrazovne (ne)ravnopravnosti⁸ i ekološke održivosti te uz menstrualni sram i stid smatraju se glavnim konstruktima⁹ ovog istraživanja.

4.1. Metodologija i postupak

Podaci su se prikupljali online anketnim upitnikom (*Google* obrascem). Podatke se prikupljalo metodom snježne grude, a uzorak sudionika je prigodan. U istraživanju mogle su sudjelovati osobe u dobi od 18 do 35 godina koje imaju menstruaciju, neovisno o rodnom opredjeljenju. Prikupljanje podataka odvijalo se od 23. veljače do 31. ožujka 2023. godine. Anketna pitanja djelomično su preuzeta iz istraživanja Močibob (2021), Sajfert i Milaković (2022) te istraživanja *Period Poverty: Survey Findings Report* (2021) i prilagođena sukladno ciljevima i hipotezama ovog istraživanja (vidjeti [Prilog B](#)). Online anketa sastojala se od tri dijela vezana za sociodemografska obilježja ispitanika (spol, dob, završeni stupanj obrazovanja, samoprocjena socioekonomskog statusa, mjesto prebivališta i sl.); deskriptivne podatke vezane za menstrualnu higijenu i navike (mjesečna potrošnja na MHP-ove, korištenje i poznavanje određenih MHP-ova, kriteriji odabira MHP-ova i sl.); stavove vezane za menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja, ekološke održivosti i menstrualnog srama i stida te jednog pitanja otvorenog tipa. Sociodemografska i deskriptivna pitanja sastojala su se od dihotomnih pitanja, pitanja višestrukog odabira i prilagođenih skala rangiranja, a na pitanja o stavovima ispitanice odgovarale su pomoću Likertovih skala (*1 - u potpunosti se ne slažem/nimalo se ne odnosi na mene, 2 – ne slažem se/ne odnosi se na mene, 3 – niti se slažem niti se ne slažem/niti se odnosi niti se ne odnosi na mene, 4 – slažem se/odnosi se na mene, 5 - u potpunosti se slažem/u potpunosti se odnosi na mene*).

Tvrđnje u upitniku napisane u ženskom rodu smatraju su se rodno neutralnima i jednako se odnose na sve sudionike istraživanja. Anketa je bila u potpunosti anonimna, a sudionici su bili upoznati s ciljem, svrhom i prikladnim uputama za istraživanje. Anketa i tema istraživanja zadovoljile su uvjete Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku (vidjeti [Prilog A](#)). Statistička obrada i prikaz rezultata provedeni su pomoću računalnog programa *IBM SPSS*

⁸ Ranije je poglavlje objasnilo što se smatra „obrazovnom nejednakosti“. Za jednostavnost statističke obrade i zbog pozitivno formuliranih tvrdnji, koristi se konstrukt *obrazovne ravnopravnosti*.

⁹ Pojmovi visoke razine općenitosti koji služe za objašnjavanje niza drugih pojava. Zbog svoje općenitosti, potrebno ih je operacionalizirati, tj. precizno definirati (Pavić i Šundalić, 2021: 54).

Statistics 26. U obradu podataka uključeni su odgovori osoba koje su u cijelosti ispunile upitnik.

4.2. Sudionici

U kvantitativnom istraživanju o menstrualnom siromaštvu u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti sudjelovalo je 468 ispitanica. Zastupljene su sve županije Republike Hrvatske, s tim da je najviše ispitanica iz Osječko-baranjske županije (40,6 %), a najmanje iz Krapinsko-zagorske (0,2 %), Ličko-senjske (0,2 %) i iz Šibensko-kninske (0,2 %) županije. Većini je ispitanica mjesto prebivališta grad veći od 35 000 stan. (46,2 %), a potom selo (22,6 %), grad od 10 000 do 35 000 stan. (18,4 %) te grad do 10 000 stan. (12,8 %). Većina sudionica istraživanja pripada dobnoj skupini 18-21 godine (32,1 %), a potom dobnim skupinama 22-23 godine (22,6 %), 31-35 godine (17,5 %), 27-30 godine (13,7 %) te 24-26 godine (13,7 %). Sukladno tomu, prema radnom statusu sudionica, 41,7 % ispitanica jesu studentice, 33,5 % zaposlene osobe, 20,3 % učenice, 2,8 % nezaposlene osobe i 1,7 % povremeno zaposlene osobe. Više od pola (52,4 %) sudionica ima završenu višu školu ili fakultet. Budući da su sudionice većinom studentice ili učenice (sumarno 62 %), onda je jasno da su za mjesečne prihode u sumarnom iznosu od 56,7 % ispitanice odgovorile „manje od 440 €“, „Drugo“ ili „Ne znam odgovoriti na ovo pitanje“. 54,4 posto ispitanica samoprocjenu vlastitog socioekonomskog statusa označilo je prosječnim. 34,8 posto ispitanica živi u četveročlanom kućanstvu, a najviše ispitanica (37,6 %) nema nijednog ili jednog (31,2 %) člana kućanstva koji također ima menstruaciju. Većina se ispitanica rodno identificirala kao cisžena¹⁰ (98,9 %). Mod za dob prve menstruacije među ispitanicama jest 13 godina (Mod=13; SD=1,840).

5. Rezultati

Prilikom tumačenja rezultata, važno je uzeti u obzir ograničenja i snage istraživanja. Ovo je istraživanje korelacijsko stoga nije moguće potvrditi kauzalni odnos između konstrukata i varijabli. Uzorak ispitanica je prigodan što znači da rezultati nisu reprezentativni za cjelokupnu populaciju, a prikupljanje metodom snježne grude može rezultirati u sličnim stavovima u rezultatima. Osim toga, dobne skupine mogu ograničiti i otežati generalizaciju rezultata na druge dobne skupine. Prikupljanje podataka u određenom vremenskom razdoblju može utjecati

¹⁰ „Cismuškarac i cisžena su nazivi koji se koriste za osobe čiji se rodni identitet “poklapa” sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.“ (*Terminologija*, n.d.)

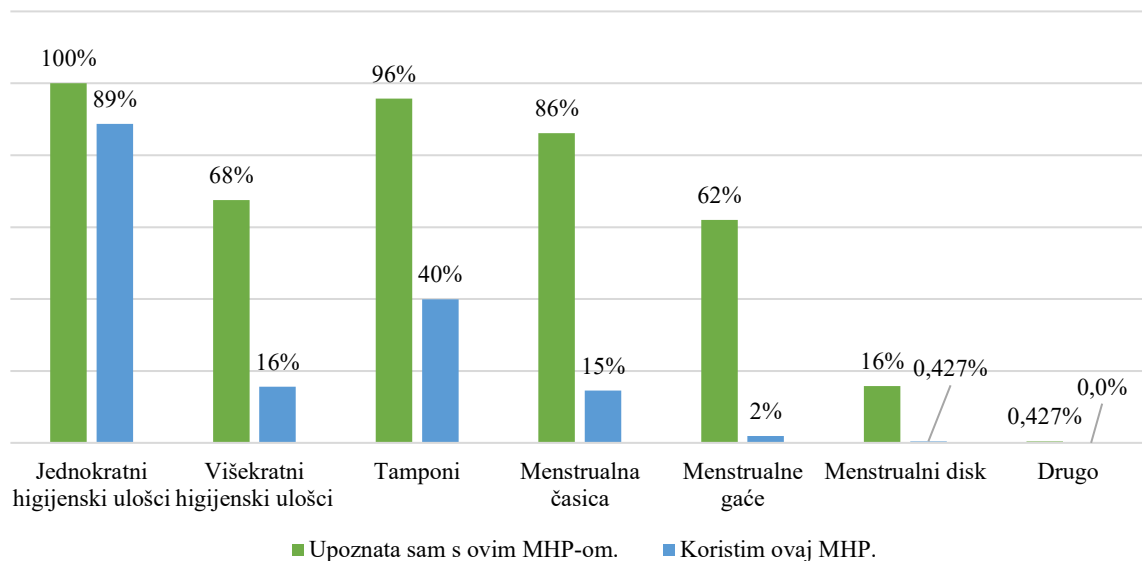
na reprezentativnost rezultata jer se stavovi i menstrualne navike mijenjaju tijekom vremena. Korištenje online ankete omogućava brzo i učinkovito prikupljanje podataka (a i ispunjavanje ankete pristupačno je sudionicima), međutim može rezultirati selektivnim uzorkom i isključiti onu populaciju koja nema pristup internetu. Međutim, postoji nekoliko snaga i prednosti istraživanja ove tematike. Relevantnost teme menstrualnog siromaštva zahtijevalo je istraživanje multidimenzionalnog pristupa, tj. ispitivanje različitih aspekata menstrualnog siromaštva korištenjem primarno kvantitativnih, ali i kvalitativnih metoda. Taj pristup pruža bogatije razumijevanje stavova i percepcije ispitanica. Još jedna snaga ovog istraživanja je u tom da su neka pitanja i tvrdnje prilagođena iz postojećih istraživanja što će omogućiti daljnjim istraživačima usporedbu rezultata i kontekstualizaciju znanja o menstrualnom siromaštvu.

5.1. Deskriptivni pokazatelji menstrualne higijene i siromaštva

Online anketnim upitnikom ispitana je dob prve menstruacije, upoznatost sudionica s pojedinim menstrualnim higijenskim potrepštinama, koje od njih uistinu koriste, o kojim su MHP-ovima najčešće učili/čuli za njih u svojoj okolini, mjesečna potrošnja na MHP-ove, kakvi su im kriteriji odabira menstrualnih potrepština, koriste li tablete za ublažavanje bolova tijekom menstruacije, jesu li i zašto su izostali s nastave tijekom menstruacije, i naposljetku, nude li njihove odgojno-obrazovne ustanove besplatne MHP-ove i jesu li ih ikada koristili. Za prikaz tih podataka koristila se deskriptivna statistička analiza, tj. frekvencije odgovora, aritmetička sredina, medijan, mod te standardna devijacija.

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji upoznatosti, korištenje i kriteriji odabira menstrualnih higijenskih potrepština (N=468)

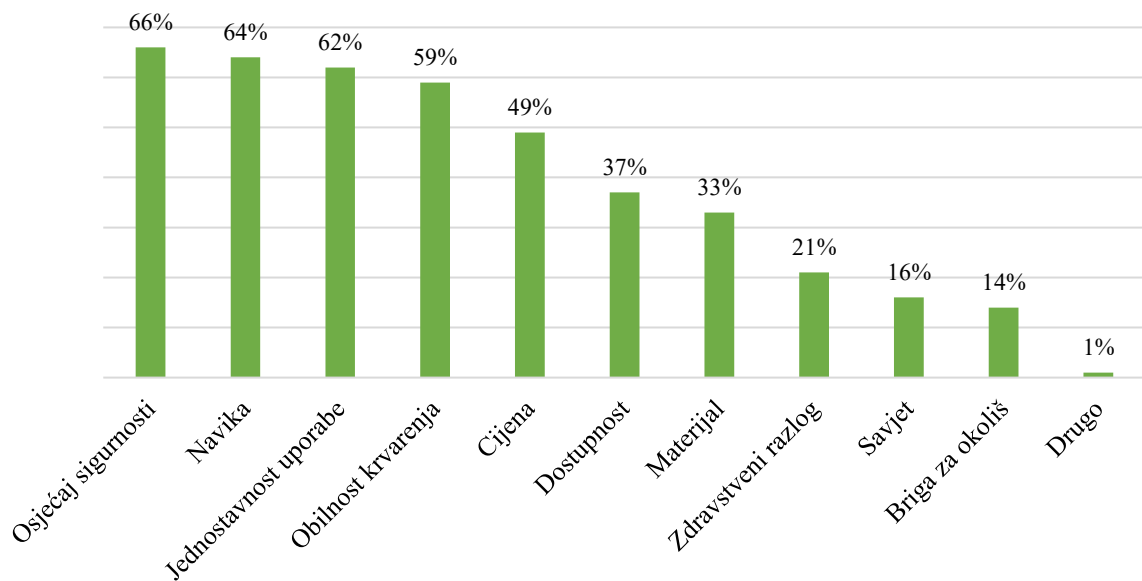
	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>MHP-ovi s kojima sam upoznata</i>	1	8	4,276	5	5	1,27691
<i>Koliko MHP-ova koristite za održavanje menstrualne higijene?</i>	1	4	1,611	2	1	0,62978
<i>Kriteriji odabira MHP-ova</i>	1	7	4,22	5	5	0,99774

Grafikon 1. Upoznatost i korištenje menstrualnih higijenskih potrepština (N=468)

U online anketi višestrukim odgovorom ispitanice su označile one menstrualne higijenske potrepštine s kojima su upoznate¹¹ i koje koriste za održavanje menstrualne higijene. Za oba pitanja bilo je ponuđeno šest odgovora: jednokratni i višekratni higijenski ulošci, tamponi, menstrualna čašica i disk te su mogle ponuditi vlastiti odgovor koji se svrstao pod *drugo*. Za upoznatost s menstrualnim higijenskim potrepštinama Tablica 1 prikazuje da su ispitanice upoznate s najviše osam (Max=8), a najčešće s pet (Mod=5) MHP-ova. Tablica 1 pokazuje da iako neke ispitanice koriste i do četiri MHP-ova (Max=4), najčešće koriste samo jedan MHP (Mod=1) za održavanje menstrualne higijene. Grafikon 1 nudi grafički prikaz Tablice 1 i može se jasno vidjeti da ispitanice, iako upoznate i s jednokratnim i višekratnim, više koriste jednokratne (uloške i tampone) proizvode za održavanje menstrualne higijene.

¹¹ U anketi se naznačilo da se odnosi na mogućnost objašnjavanja primjene proizvoda.

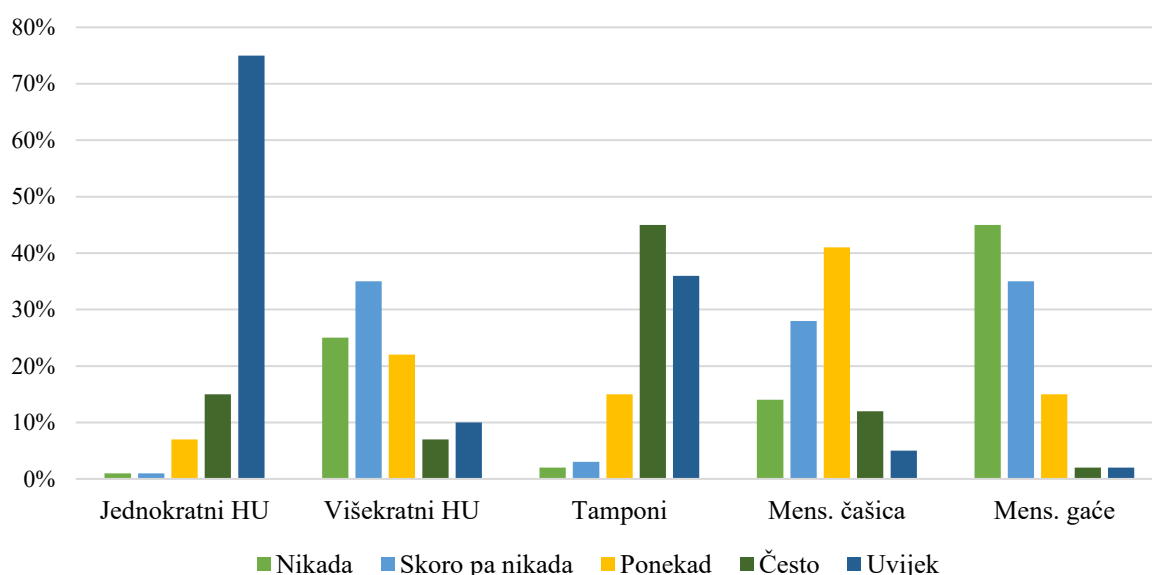

Grafikon 2. Kriteriji prema kojima ispitanice odabiru svoje menstrualne higijenske potrepštine (N=468)

Ispitanice su imale zadatak označiti sve one kriterije koje uzimaju u obzir prilikom odabira menstrualnih higijenskih potrepština. Grafikon 2 prikazuje koji su odgovori bili ponuđeni, uz opciju dodavanja drugih odgovora (*Drugo*). Tablica 1 pokazuje da su ispitanice odabirale najviše sedam (Max=7), a najčešće pet kriterija (Mod=5). *Osjećaj sigurnosti* i *naviku* ispitanice vrednuju kao najvažnije kriterije odabira, dok *brigu za okoliš* kao najmanje važan kriterij (Grafikon 2).

Tablica 2. Menstrualni higijenski proizvodi o kojima bi ispitanice najčešće čule/učile u svojoj okolini (N=468)

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>Jednokratni higijenski ulošci</i>	1	5	4,63	5	5	0,757
<i>Višekratni higijenski ulošci</i>	1	5	2,42	2	2	1,229
<i>Tamponi</i>	1	5	4,10	4	4	0,873
<i>Menstrualna čašica</i>	1	5	2,675	3	3	1,0312
<i>Menstrualne gaće</i>	1	5	1,81	2	1	0,936

Grafikon 3. Menstrualni higijenski proizvodi o kojima bi ispitanice najčešće čule/učile u svojoj okolini (N=468)

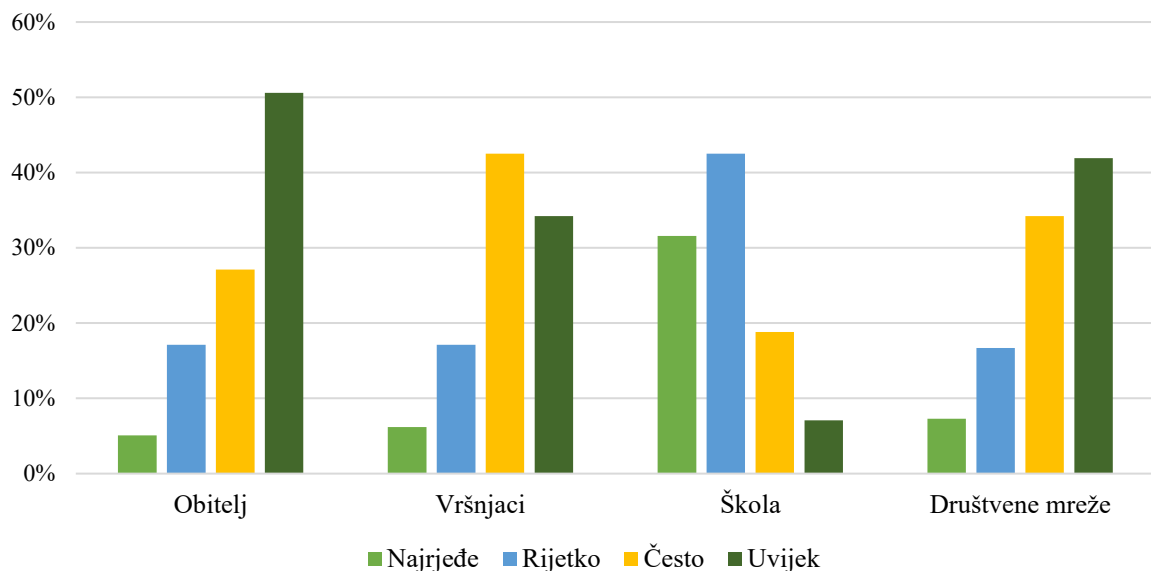
Tablica 2 i Grafikon 3 prikazuju odgovore na pitanje: „O kojim menstrualnim proizvodima biste najčešće čuli/učili u svojoj okolini?“ Ispitanice su mogle odgovoriti: 1 – *Nikada*, 2 – *Skoro pa nikada*, 3 – *Ponekad*, 4 – *Često*, 5 – *Uvijek*. Jasno je (iz Grafikona 3) da ispitanice najčešće uče o jednokratnim proizvodima za menstrualnu higijenu, no zanimljiva je standardna devijacija¹² za višekratne higijenske uloške (SD=1,229) uz grafički prikaz. Dakle,

¹² Standardna devijacija jedan je od najvažnijih pokazatelja disperzije kvantitativnih podataka i tumači se kao prosječno srednje kvadratno odstupanje vrijednosti od njihove aritmetičke sredine (Šošić, 2004: 100).

iako o višekratnim higijenskim ulošcima ispitanice u pravilu ne uče, zanimljivo je da u usporedbi s ostalim MHP-ovima, imaju najveći raspon odgovora učestalosti učenja, tj. da je jednako vjerojatno da će o njima čuti i ne čuti u svojoj okolini.

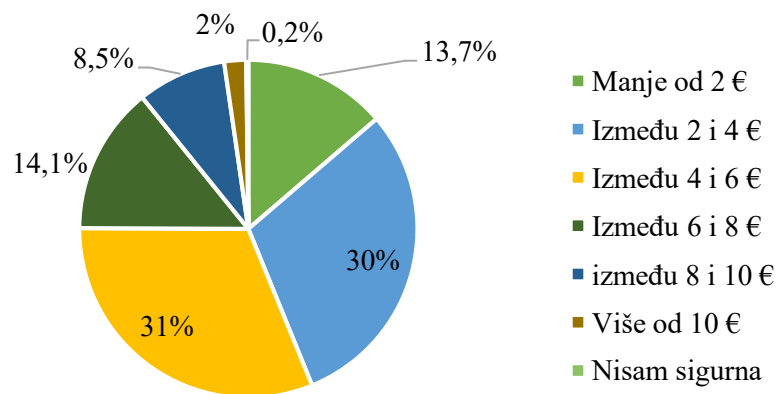
Tablica 3. Izvor učenja ispitanica o menstrualnim higijenskim proizvodima (N=468)

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>Od obitelji</i>	1	4	3,23	4	4	0,911
<i>Od prijatelja i vršnjaka</i>	1	4	3,047	3	3	0,872
<i>U školskoj okolini – iz udžbenika, od učitelja i sl.</i>	1	4	2,013	2	2	0,888
<i>S društvenih mreža – online grupe ili forumi</i>	1	4	3,107	3	4	0,931

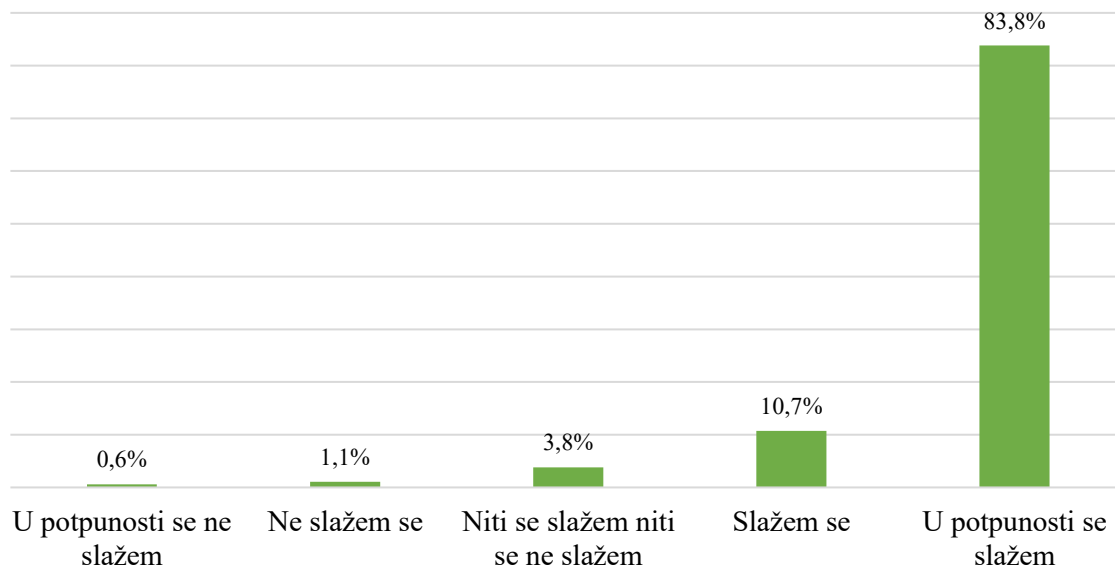
Grafikon 4. Izvor učenja ispitanica o menstrualnim higijenskim proizvodima (N=468)

Na tragu pitanja prethodne tablice i grafikona, Tablica 3 i Grafikon 4 prikazuju odgovore ispitanica na pitanje: „O proizvodima menstrualne higijene saznala sam/učila sam...“ gdje su vrijednosti $Min=1$ i $Max=4$ predstavljale odgovore: 1 – *Najrjeđe*, 2 – *Rijetko*, 3 – *Često* i 4 – *Uvijek*. U Tablici 3 mogu se uvidjeti slične aritmetičke sredine svih izvora informiranja izuzev školske okoline. Ispitanicama je *školska okolina* najrjeđi ili rijetki izvor informiranja o menstrualnim higijenskim potrepštinama ($M=2,013$; $Mod=2$) što Grafikon 4 jasno oslikava, a *obitelj* najčešći. Iz Grafikona 4 zanimljivo je uočiti da su *društvene mreže* čest izvor informiranja o MHP-ovima.

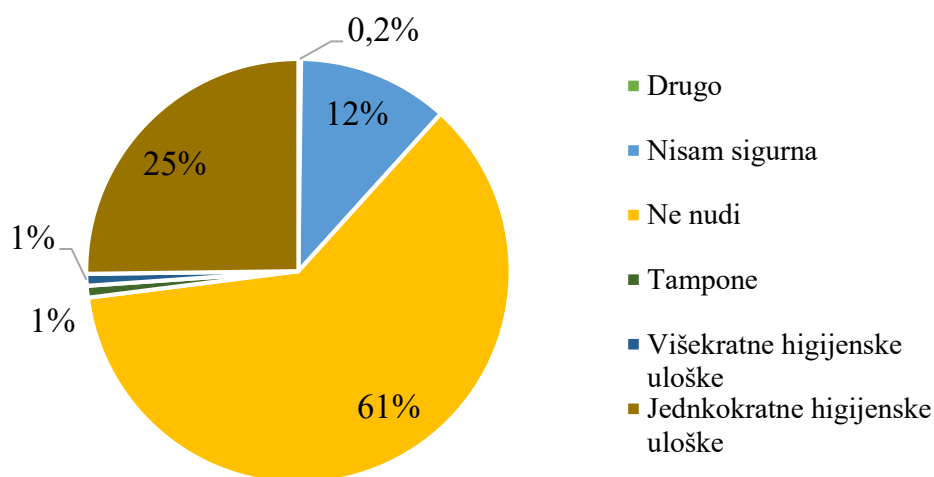

Grafikon 5. Mjesečna potrošnja ispitanica na menstrualne higijenske potrepštine (N=468)

Ispitanicama je postavljeno pitanje samoprocjene mjesečne potrošnje na menstrualne potrepštine (Grafikon 5). Najviše se ispitanica (31,2 %) može svrstati u kategoriju da mjesečno troše između 4 i 6 €, ali i u kategoriju potrošnje između 2 i 4 € (30,1 %). Dodatnom statističkom obradom, 67,6 % ispitanica koje su svrstane u kategoriju potrošnje manje od 2 € (13,7 %) za održavanje menstrualne higijene koriste menstrualnu čašicu, višekratni proizvod koji se kupi jednom s planiranim rokom valjanosti i do 10 godina (van Eijk i dr., 2019).

Grafikon 6. Prikaz stava ispitanica o tvrdnji „Besplatni menstrualni proizvodi trebaju biti dostupni u svim odgojno-obrazovnim ustanovama“ (N=468)

Grafikon 7. Ako odgojno-obrazovna ustanova / mjesto zaposlenja nudi besplatne MHP-ove, koji su to najčešće? (N=468)

Tablica 4. Koji su drugi osnovni uvjeti održavanja menstrualne higijene u osigurani odgojno-obrazovnim ustanovama / mjestima zaposlenja? (N=468)

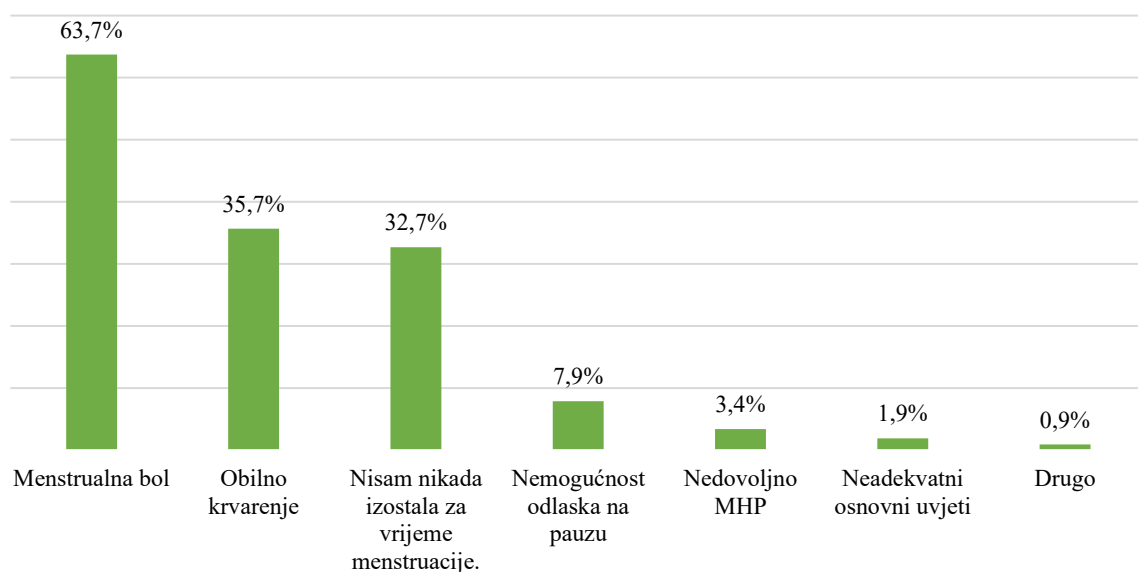
	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>Privatni toalet</i>	1	5	4,48	5	5	0,901
<i>Sapun</i>	1	5	4,24	5	5	0,974
<i>Toaletni papir</i>	1	5	4,26	5	5	0,914
<i>Tekuća voda</i>	1	5	4,88	5	5	0,366
<i>Koš za smeće unutar samog toaleta</i>	1	5	4,39	5	5	1,052

Grafikon 6 prikazuje stav ispitanica, tj. visoki stupanj slaganja s tvrdnjom o dostupnosti MHP-ova u odgojno-obrazovnih ustanovama ($M=4,76$; $SD=0,643$). Grafikon 7 prikazuje odgovore ispitanica na pitanje: „Ako moja odgojno-obrazovna ustanova ili mjesto zaposlenja nudi besplatne MHP-ove, to su najčešće...“ i jasno je naznačeno da više od 60 % ispitanica pohađa ustanove koja ne nudi ili nisu sigurne da nude (12 %) besplatne MHP-ove. Za one ispitanice koje su kao odgovor navele specifične potrepštine smatra se da pohađaju ustanove koje nude besplatne MHP-ove, dakle sumarno 27 % ispitanica. *Drugo* označava odgovor jedne ispitanice (0,2 %) koja je navela da je njezina odgojno-obrazovna ustanova nudila, ali potom

ukinula „jer su se učenici nabacivali po školi“. Daljnja statistička obrada ukazala je da od ispitanica koje pohađaju odgojno-obrazovne ustanove koje nude, 15 % ispitanica barem je jednom koristila besplatne MHP-ove. Uz besplatne menstrualne potrepštine ispitanice su trebale označiti ostale elemente osnovnih uvjeta održavanja menstrualne higijene: 1 – *Nikad osigurano*, 2 – *Rijetko osigurano*, 3 – *Ponekad osigurano*, 4 – *Često osigurano* i 5 – *Uvijek osigurano*. Tablica 4 navodi slične aritmetičke sredine za svaki element, ali je zanimljiva standardna devijacija za *koš za smeće unutar samog toaleta* koja je 1,052. Jednako objašnjenju na ranijim stranicama (vidjeti Tablica 2), to znači da će taj element najčešće nedostajati.

Tablica 5. Razlozi izostanka s nastave ili posla za vrijeme menstruacije, a da su ti razlozi povezani s menstruacijom (N=468)

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>Barem sam jednom izostala s nastave, predavanja ili posla za vrijeme menstruacije.</i>	1	3	1,46	1	1	0,661
<i>Razlog izostanka tijekom menstruacije</i>	1	5	1,462	1	1	0,674

Grafikon 8. Razlozi izostanka s nastave ili posla za vrijeme menstruacije, a da su ti razlozi povezani s menstruacijom (N=468)

Na tvrdnju „Barem sam jednom izostala s nastave, predavanja ili posla za vrijeme menstruacije“ ispitanice mogle su odgovoriti: 1 – *Da*, 2 – *Ne* i 3 – *Da, ali nije bilo povezano s menstruacijom*. Kao što je vidljivo u Tablici 5, „*Da*“ (Mod=1) je najčešći odgovor, a tako je

odgovorilo 63,5 % ispitanica. „Ne“ je odgovorilo 27,1 %, a „Da, ali nije bilo povezano s menstruacijom“ 9,4 % ispitanica. Tablica 5 navodi da ispitanice najčešće imaju jedan glavni razlog izostajanja s nastave tijekom menstruacije (Mod=1). Daljnja statistička obrada pokazala je da je to slučaj za 62,4 % ispitanica. Ispitanice su maksimalno mogle označiti pet razloga. Više od 60 % ispitanica za taj jedan razlog navelo je *menstrualnu bol*, a potom *oblino krvarenje* dok nešto više od trećine ispitanica nikada nije izostalo s nastave tijekom menstruacije.

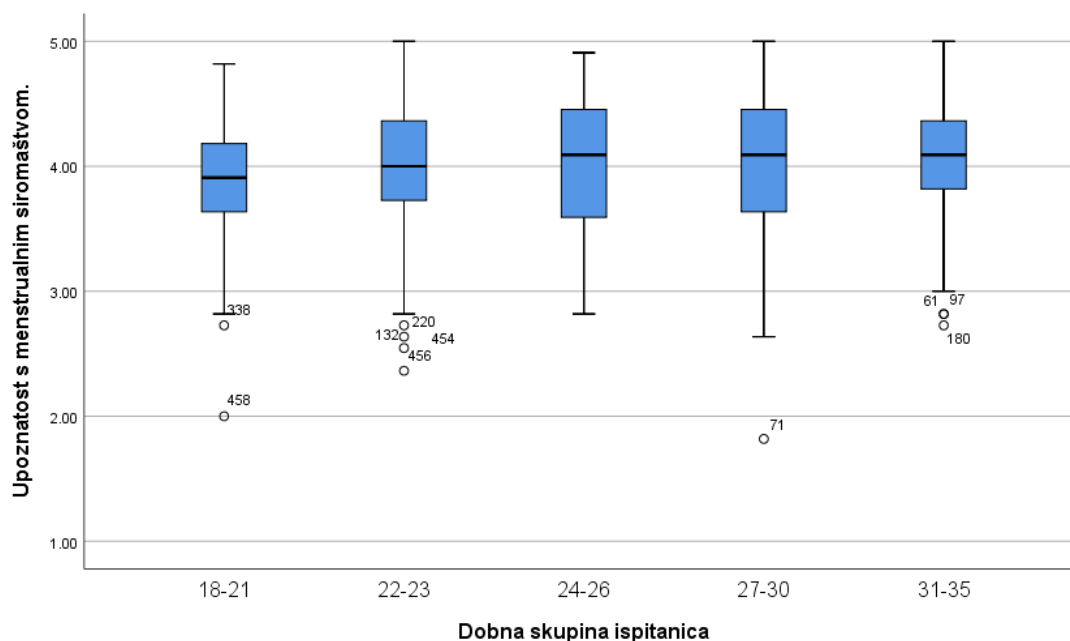
5.2. Testiranje hipoteza

Za testiranje hipoteza, korišteni su postupci deskriptivne statističke analize, tj. aritmetička sredina, medijan i mod te standardna devijacija. Uz to, hipoteze se testiraju korištenjem statističkog postupka korelacije čime se računa povezanost dvaju varijabli te jednostavnom analizom varijance (Šošić, 2004). Kada je to prikladno, za neke će se hipoteze koristiti i grafički prikaz kutijastog dijagrama (eng. *boxplot*). Tvrdnje na koje su ispitanice odgovarale pomoću Likertovih skala podijeljene su u četiri glavna konstrukta: *menstrualno siromaštvo*, *obrazovna ravnopravnost*, *ekološka održivost* i *menstrualni sram i stid*. Konstrukti predstavljaju prosječne vrijednosti odgovora na tvrdnje online ankete.

Tablica 6. Deskriptivni pokazatelji konstrukata menstrualnog siromaštva, obrazovne ravnopravnosti, ekološke održivosti i menstrualnog srama i stida (N=468)

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom</i>	1,82	5	3,975	4	4	0,505
<i>Obrazovanje je ravnopravno po pitanju menstruacije.</i>	1,81	4,19	3,046	3,063	2,94	0,3544
<i>Ekološka održivost važna je za menstruaciju.</i>	1,38	4,85	3,273	3,231	3,38	0,704
<i>Osjećam menstrualni sram i stid.</i>	1	5	3,33	3,4	4	0,758

H.1. Ispitanici prepoznaju menstrualno siromaštvo kao aktualni problem.

Grafikon 9. Grafički prikaz upoznatosti s menstrualnim siromaštvo prema dobnim skupinama ispitanica pomoću kutijastog dijagrama (*boxplot*) (N=468)

Hipoteza H.1. testirana je postupcima deskriptivne statističke analize konstrukta menstrualnog siromaštva navedenog u Tablici 6. Ispitanice istraživanja morale su označiti u kojoj se mjeri (ne)slažu s nekom od sljedećih tvrdnji: „Aktivno razmišljam o poboljšanju svoje menstrualne higijene; menstrualno siromaštvo jedan je od glavnih društvenih problema; menstrualno siromaštvo tiče se i menstrualne higijene, menstrualnog srama i stida, kao i drugih kategorija društva te upoznata sam s činjenicom da je porez na MHP-ove smanjen s 25 na 13 %“ (vidjeti [Prilog B](#)). Za te su tvrdnje (11) ispitanice mogle odgovoriti od *1 – U potpunosti se ne slažem*, *2 – Ne slažem se*, *3 – Niti se slažem, niti se ne slažem*, *4 – Slažem se* do *5 – U potpunosti se slažem*. [Tablica 6](#) pokazuje četiri (M=3,975) kao prosječnu vrijednost konstrukta čime se potvrđuje slaganje s tvrdnjama, a time i dobru upoznatost s menstrualnim siromaštvom i to se može vidjeti i u Grafikonu 9. Hipoteza H.1. se prihvaća.

H.1.1. Ispitanici višeg stupnja obrazovanja vjerojatnije su upoznati s menstrualnim siromaštvom.

Tablica 7. Deskriptivni pokazatelji varijable stupnja obrazovanja (N=468)

Deskriptivni pokazatelji	M	SD
<i>Stupanj obrazovanja</i>	2,38	0,718

Tablica 8. Rezultati korelacije konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable stupnja obrazovanja (N=468)

		<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>	<i>Stupanj obrazovanja</i>
<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1	0,182**
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		0,000
	N	468	468
<i>Stupanj obrazovanja</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	0,182**	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,000	
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		
	N	468	468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Tablica 9. Rezultati jednostavne analize varijance konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable stupnja obrazovanja (N=468)

<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom</i>	<i>Završena osnovna škola</i>		<i>Završena srednja škola</i>		<i>Završena viša škola ili fakultet</i>		<i>F(df)</i>
	M	SD	M	SD	M	SD	
		3,77	0,45	3,95	0,48	4,05	0,52

Legenda: df – stupnjevi slobode; F – F omjer; ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Više od pola ispitanica (52,4 %) ima završenu višu školu ili fakultet (vidjeti [Sudionici](#)). Osim toga, ispitanice su mogle odgovoriti „završena osnovna škola“, „završena srednja škola“ te „završeno poslijediplomsko obrazovanje“. Postupkom korelacije utvrdila se značajna pozitivna korelacija varijable i konstrukta – kako raste stupanj obrazovanja ispitanica, tako raste i upoznatost s menstrualnim siromaštvom (Tablica 8). Statističkim postupkom

jednostavne analize varijance i Games-Howellovim post hoc testom (budući da su varijance i veličine skupina različite) ustanovila se statistička značajna razlika među skupinama. Tablica 9 jasno pokazuje da najveći stupanj upoznatosti s menstrualnim siromaštvom imaju ispitanice sa završenom višom školom ili fakultetom. Time se specifična hipoteza H.1.1. prihvaća.

H.1.2. Ispitanice mlađih dobnih skupina vjerojatnije su upoznate s menstrualnim siromaštvom.

Tablica 10. Deskriptivni pokazatelji varijable dobne skupine ispitanica (N=468)

Deskriptivni pokazatelji	M	SD
Dobna skupina ispitanica	2,62	1,488

Tablica 11. Rezultati korelacije varijable dobne skupine i konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom (N=468)

		Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.	Dobna skupina ispitanica
Upoznatost s menstrualnim siromaštvom	Pearsonov koeficijent korelacije	1	0,128**
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		0,006
	N	468	468
Dobna skupina ispitanica	Pearsonov koeficijent korelacije	0,128**	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,006	
	N	468	468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Tablica 12. Rezultati jednostavne analize varijance konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable dobne skupine (N=468)

Upoznatost s menstrualnim siromaštvom	18-21		22-23		24-26		27-30		31-35		F(df)
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
	3,87	0,46	4,001	0,51	4,02	0,496	4,004	0,58	4,07	0,497	2,624(4)*

Legenda: df – stupnjevi slobode; F – F omjer; ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Specifičnu hipotezu H.1.2. također se testiralo postupkom korelacije. U ovom istraživanju najviše ispitanica pripada dobnoj skupini 18-21 godina (32,1 %; vidjeti [Sudionici](#)). Postupkom korelacije stavlja se u odnos varijabla dobne skupine i konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom čime se uspostavlja statistički značajna pozitivna korelacija, a ne pretpostavljena negativna (Tablica 11). Jednako potvrđuje i Tablica 12 i rezultati jednostavne analize varijance. Ponovno se upotrijebio Games-Howell test zbog nejednakih varijanci i veličina dobnih skupina. Ustanovila se statistička značajnost dobnih skupina 18-21 i 31-35 godina, tj. da su s pojmom menstrualnog siromaštva upoznatije osobe starijih dobnih skupina. Budući da nema dovoljno statističkih podataka za dokazati suprotno, hipoteza H.1.2. se odbacuje.

H.2. Upoznatost s menstrualnim siromaštvom pozitivno korelira s obrazovnom ravnopravnošću po pitanju menstruacije.

[Tablica 6](#) prikazuje deskriptivne pokazatelje konstrukta obrazovne ravnopravnosti. Tu je varijablu činilo 16 tvrdnji na koje su ispitanice mogle odgovoriti od *1 – U potpunosti se ne slažem*, *2 – Ne slažem se*, *3 – Niti se slažem, niti se ne slažem*, *4 – Slažem se* do *5 – U potpunosti se slažem*. Neke od tvrdnji na koje su ispitanice trebale izraziti svoj stav (ne)slaganja: „Lekcije o menstruaciji i održavanju menstrualne higijene tijekom obrazovanja bile su usputne, sažete i kratke; da sam od početka svoje menstruacije bila upoznata s pogodnostima višekratnih MHP-ova, vjerojatno bih ih i koristila te da se poboljšaju osnovni uvjeti za MH, smanjio bi se broj izostanaka s nastave ili posla“ (vidjeti [Prilog B](#)). Tvrdnje koje su bile negativno formulisane prije statističke obrade bile su rekodirane¹³.

¹³ Statistički postupak u SPSS-u kojim se jedna varijabla konstrukta postavlja u obrnuti smjer vrednovanja (Pallant, 2010).

Tablica 13. Rezultati korelacije konstrukta obrazovne ravnopravnosti i upoznatosti s menstrualnim siromaštvom (N=468)

		<i>Obrazovanje je ravnopravno po pitanju menstruacije.</i>	<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>
<i>Obrazovanje je ravnopravno po pitanju menstruacije.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1	0,253**
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		0,000
	N	468	468
<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	0,253**	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,000	
	N	468	468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

[Tablica 6](#) prikazuje deskriptivne pokazatelje konstrukta obrazovne ravnopravnosti i u usporedbi s ostalim varijablama, ona ima najmanje vrijednosti aritmetičke sredine, medijana i moda ($M=3,046$; $Me=3,063$; $Mod=2,94$), ali i standardne devijacije ($SD=0,3544$) što znači da su ispitanice imale slične (nisko vrednovane) odgovore na tvrdnjama ove varijable. Hipotezu H.2. ponovno se testira postupkom korelacije dvaju konstrukata obrazovne ravnopravnosti i menstrualnog siromaštva. Tablica 13 pokazuje značajnu pozitivnu korelaciju i time se hipoteza H.2. prihvaća.

H.3. Učenje o pogodnostima višekratnih menstrualnih higijenskih potrepština pozitivno korelira s obrazovnom ravnopravnosti po pitanju menstruacije.

Za testiranje hipoteze H.3. koriste se konstrukti (vidjeti Tablicu 6) obrazovne ravnopravnosti ($M=3,046$; $SD=0,3544$) i menstrualnog siromaštva ($M=3,975$; $SD=0,505$) za provođenje postupka korelacije s tvrdnjama koje se izravno odnose na stavove vezane za korištenje višekratnih menstrualnih proizvoda. Tablica 14 prikazuje deskriptivne pokazatelje odabranih tvrdnji, a Tablica 15 i 16 statističke korelacije. Na obje su tvrdnje ispitanice odgovarale pomoću Likertove skale: 1 - u potpunosti se ne slažem/nimalo se ne odnosi na mene, 2 – ne slažem se/ne odnosi se na mene, 3 – niti se slažem niti se ne slažem/niti se odnosi niti se ne odnosi na mene, 4 – slažem se/odnosi se na mene, 5 - u potpunosti se slažem/u potpunosti se odnosi na mene.

Tablica 14. Deskriptivni pokazatelji stava vezanog za korištenje višekratnih menstrualnih proizvoda (N=468)

Deskriptivni pokazatelji	M	SD
<i>Smatram da dugogodišnje korištenje višekratnih MP-a pogoduje okolišu i smanjuje onečišćivanje.</i>	3,99	1,076
<i>Da sam od početka svoje menstruacije bila upoznata s pogodnostima višekratnih MP-a, vjerojatno bih ih i koristila.</i>	3,32	1,373

Tablica 15. Rezultati korelacije konstrukta obrazovne ravnopravnosti stava prema pogodnostima korištenja višekratnih MHP-ova (N=468)

		<i>Obrazovanje je ravnopravno po pitanju menstruacije.</i>	<i>Smatram da dugogodišnje korištenje višekratnih MP-a pogoduje okolišu i smanjuje onečišćivanje.</i>
<i>Obrazovanje je ravnopravno po pitanju menstruacije.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1	0,220**
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		0,000
	N	468	468
<i>Smatram da dugogodišnje korištenje višekratnih MP-a pogoduje okolišu i smanjuje onečišćivanje.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	0,220**	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,000	
	N	468	468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

„Smatram da dugogodišnje korištenje višekratnih MP-ova pogoduje okolišu i smanjuje onečišćivanje“ pripada tvrdnjama objedinjenih u konstruktu ekološke održivosti. Aritmetička sredina tvrdnje iznosi 3,99 što znači da se ispitanice uglavnom slažu s tom tvrdnjom. Budući da tvrdnja ne spada (tj. vrijednosti nisu uračunate) u *obrazovnu ravnopravnost*, postupkom korelacije uspostavlja se odnos konstrukta i varijable. Tablica 15 pokazuje statistički značajnu pozitivnu korelaciju. Korelacija bi se mogla interpretirati da koliko ispitanice više ocjenjuju obrazovanje kao ravnopravno po pitanju menstruacije, toliko više vjeruju u pogodnosti višekratnih MHP-ova ili da što više vjeruju u pogodnosti višekratnih MHP-ova, to obrazovanje smatraju ravnopravnim po pitanju menstruacije.

Tablica 16. Rezultati korelacije konstrukta obrazovne ravnopravnosti stava prema predispozicijama za korištenje MHP-ova (N=468)

		<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>	<i>Da sam od početka svoje menstruacije bila upoznata s pogodnostima višekratnih MP-a, vjerojatno bih ih i koristila.</i>
<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1	0,207**
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		0,000
	N	468	468
<i>Da sam od početka svoje menstruacije bila upoznata s pogodnostima višekratnih MP-a, vjerojatno bih ih i koristila.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	0,207**	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,000	
	N	468	468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Slično interpretaciji prethodne tablice, Tablica 16 prikazuje statistički značajnu korelaciju konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i tvrdnje: „Da sam od početka svoje menstruacije bila upoznata s pogodnostima višekratnih MP-ova, vjerojatno bih ih i koristila“. Tvrdnja pripada u konstrukt objedinjenih vrijednosti *obrazovne ravnopravnosti* i s njom se ispitanice niti slažu niti ne slažu (Tablica 14: $M=3,32$). No ako se pogleda standardna devijacija te varijable, postoji veliki raspon odstupanja u odgovorima. Budući da tablice 15 i 16 pokazuju značajnu pozitivnu statističku korelaciju, hipoteza H.3. se prihvaća.

H.4. Ispitanici prepoznaju da korištenjem višekratnih menstrualnih higijenskih potrepština žive „zelenijim“ životom.

Za pitanje o važnosti ekološke održivosti menstruacije i za održavanje menstrualne higijene, ispitanice su svoj stav izrazile na 13 tvrdnji pomoću već utvrđenih Likertovih skala. Neke od tvrdnji: „Prije ću koristiti one MP-ove koji imaju reciklirana pakiranja te razmišljam o održivom odlaganju menstrualnog otpada i proizvoda“, ali i negativno formulirane tvrdnje

poput „smatram da višekratni MP nisu ništa više održiviji od jednokratnih proizvoda“ (vidjeti [Prilog B](#)). [Tablica 6](#) prikazuje deskriptivne pokazatelje konstrukta ekološke održivosti. Prije statističke obrade vrijednosti negativno formuliranih tvrdnji bile su rekodirane.

Tablica 17. Deskriptivni pokazatelji varijable mjesečne potrošnje na MHP-ove te stava o ekološkom doprinosu višekratnih menstrualnih proizvoda (N=468)

Deskriptivni pokazatelji	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Kad odabirem ekološki održive menstrualne proizvode, doživljavam to kao svoj „mali doprinos“ društvu.</i>	3,39	1,293
<i>Mjesečna potrošnja na menstrualne potrepštine</i>	2,81	1,235

Tablica 18. Rezultati korelacije konstrukta ekološke održivosti i upoznatosti s menstrualnim siromaštvom (N=468)

	<i>Ekološka održivost je važna za menstruaciju.</i>	<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>
<i>Ekološka održivost je važna za menstruaciju.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,320**
	N	0,000
<i>Upoznatost s menstrualnim siromaštvom.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	468
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,320**
	N	0,000
		468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Tablica 19. Rezultati korelacije konstrukta ekološke održivosti i varijable mjesečne potrošnje na menstrualne proizvode (N=468)

		<i>Ekološka održivost je važna za menstruaciju.</i>	<i>Mjesečna potrošnja na menstrualne potrepštine</i>
<i>Ekološka održivost je važna za menstruaciju.</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1	-0,231**
	Stat. značaj. (dvosmjerna)		0,000
	N	468	468
<i>Mjesečna potrošnja na menstrualne potrepštine</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	-0,231**	1
	Stat. značaj. (dvosmjerna)	0,000	
	N	468	468

Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Tablica 18 i 19 prikazuju rezultate korelacije konstrukta ekološke održivosti s konstruktom upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable mjesečne potrošnje na MHP-ove. Rezultati ovih korelacija statistički su značajne: pozitivna korelacija konstrukata ekološke održivosti i upoznatosti s menstrualnim siromaštvom te negativna korelacija konstrukta ekološke održivosti i varijable mjesečne potrošnje na MHP-ove. Tablica 19 potvrđuje analizu Grafikona 5, tj. da od 13,7 % ispitanica koje troše manje od 2 € na menstrualne proizvode, više od 60 % koristi menstrualnu čašicu (višekratni proizvod). Uz Grafikon 5 i Tablicu 19, moguće je da ispitanice troše manje jer žive „zelenije“ i isplativije (zbog mogućeg korištenja višekratnih MHP-ova).

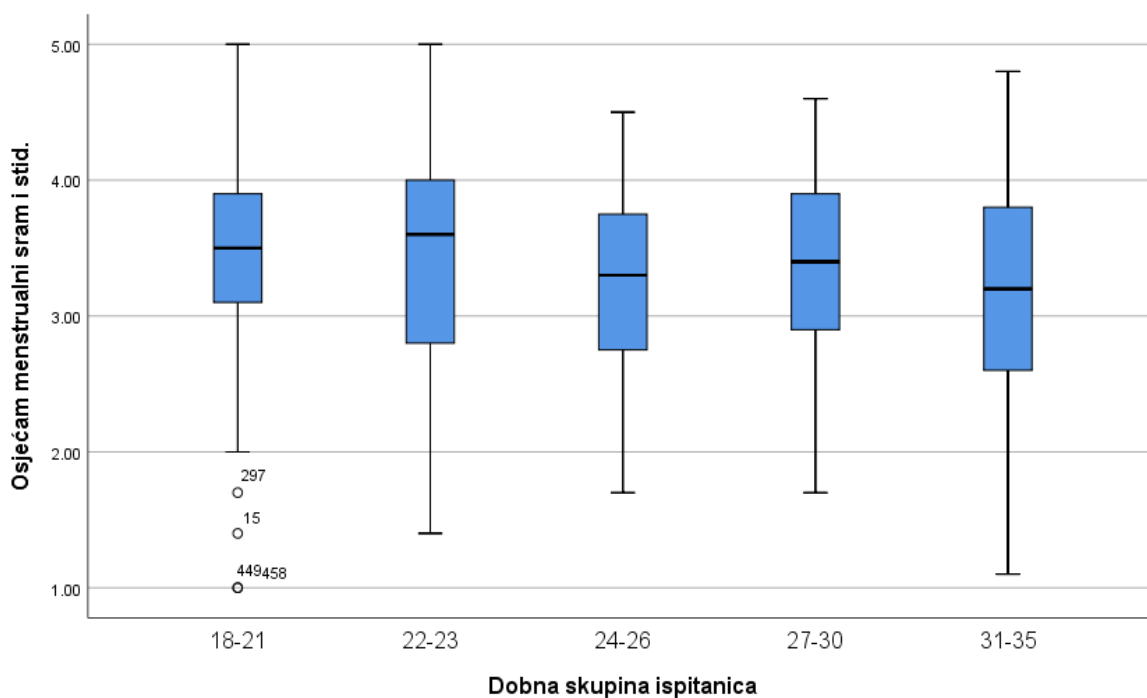
Tablica 20. Deskriptivni pokazatelji tvrdnji vezanih za stav ekološke održivosti MHP-ova (N=468)

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>
<i>Smatram da je popularizacija višekratnih proizvoda manipulacija "zelenog" pokreta.</i>	1	5	2,43	2	3	1,211
<i>Smatram da višekratni MP nisu ništa više održiviji od jednokratnih proizvoda.</i>	1	5	2,35	2	3	1,153
<i>Količina menstrualnog otpada neznajčajna je borbi protiv onečišćenja.</i>	1	5	2,38	2	1	1,203

Za dodatnu provjeru stava ispitanica prema ekološkoj održivosti deskriptivnom statističkom obradom prikazale su se vrijednosti varijabli za čiji se stav slaganja može smatrati nepoželjnim ili negativnim. Iako su aritmetičke sredine male i slične za sve tri tvrdnje, ispitanice smatraju da se te tvrdnje i odnose i ne odnose na njih (izuzev treće tvrdnje čiji je Mod=1). Doduše, frekvencija odgovora zasebno za sve tri tvrdnje navodi da više od 50 % ispitanica s ovim se tvrdnjama u potpunosti ne slaže ili samo ne slaže. S obzirom na zaključke Tablice 18, 19 i 20 hipoteza H.4. se prihvaća.

H.5. Ispitanici osjećaju menstrualni sram i stid, tj. nerazumijevanje okoline zbog menstruacije i menstrualnih higijenskih potrepština.

Konstrukt menstrualnog srama i stida čini deset tvrdnji na koje su ispitanice odgovarale pomoću ranije utvrđene Likertove skale. Neke od njih: „Osjetim sram ako "procurim" na javnom mjestu; barem sam jednom za „menstruaciju“ iskoristila naziv poput „stvari“, „oni dani“, „ženski problemi“ i sl. te poželim da nemam menstruaciju jer ju doživljam kao teret“ (vidjeti [Prilog B](#)). Hipotezu H.5. testira se deskriptivnom statističkom obradom. Deskriptivni pokazatelji konstrukta menstrualnog srama i stida ([Tablica 6](#)) navode srednje vrijednosti do mogućeg slaganja, tj. da se tvrdnje djelomično odnose na ispitanice (M=3,33; Me=3,4; Mod=4; SD=0,758).

Grafikon 10. Grafički prikaz konstrukta menstrualnog srama i stida i varijable dobnih skupina ispitanica korištenjem kutijastog dijagrama (*boxplot*) (N=468)

Tablica 21. Rezultati jednostavne analize varijance u testiranju razlika u stavu prema menstrualnom sramu i stidu s obzirom na dobne skupine (N=468)

<i>Osjećam menstrualni sram i stid.</i>	<i>18-21</i>		<i>22-23</i>		<i>24-26</i>		<i>27-30</i>		<i>31-35</i>		<i>F(df)</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
	3,44	0,71	3,38	0,81	3,27	0,68	3,33	0,69	3,12	0,85	2,590(4)*

Legenda: df – stupnjevi slobode; F – F omjer; Legenda: ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$

Grafikon 10 prikazuje deskriptivne pokazatelje konstrukta menstrualnog srama i stida pomoću dobnih skupina ispitanica. Da bi se provjerilo je li razlika među dobnim skupinama statistički značajna, provodi se statistički postupak jednostavne analize varijance. Budući da su varijance i veličine dobnih skupina međusobno različite, upotrebljava se Games-Howell post hoc test. Utvrdila se statistički značajna razlika između ispitanica dobnih skupina 18-21 i 31-35 godina (Tablica 21). Ispitanice mlađih dobnih skupina izražavaju veći stupanj slaganja s osjećanjem menstrualnog srama i stida nego ispitanice starijih dobnih skupina iako se ispitanice uglavnom ni slažu ni ne slažu s tim tvrdnjama (Tablica 6). Budući da je $p < 0,05$, hipoteza H.5 djelomično se prihvaća.

Prikaz odgovora na pitanje otvorenog tipa

Osim obveznih anketnih pitanja, ispitanice su imale priliku odgovoriti na neobavezno pitanje o izražavanju dodatnih komentara. Pitanja otvorenog tipa traži slobodne odgovore ispitanika, tj. nisu ponuđene opcije odgovora, a mogu dati dublji uvid u stav ispitanika (Pavić i Šundalić, 2021). Za usmjeravanje odgovora pitanje je glasilo: „Možete li u nekoliko rečenica objasniti je li Vaša menstruacija „viđena“ unutar obrazovnog sustava? Ako ste promijenili svoje MHP-ove s jednokratnih na višekratne, možete li objasniti zašto? Što Vas je potaklo? Možete i komentirati korištenje višekratnih menstrualnih proizvoda – je li to stvar stvarne brige za okoliš i osobe ili marketinški trik?“ (vidjeti Prilog B). Od 468 ispitanica, 146 (31,19 %) ispunilo je pitanje otvorenog tipa. Neki odgovori odnosili su se na jedno pitanje, a neki su navodili komentare na više ili sva postavljena pitanja kao i dodatne komentare. Analizom diskursa pokazalo se da se 52 % odgovora odnosilo na korištenje MHP-ova (višekratnih ili jednokratnih; nedostaci i pogodnosti i sl.), 32 % odgovora odnosilo se na stav ispitanica o viđenosti menstruacije u obrazovanju, 15,8 % odgovora odnosilo se na stav o utjecaju MHP-ova na

okoliš, 18 % komentiralo je menstrualni sram i stid, a 19 % odgovora navodilo je prijedloge mjere i korake za suzbijanje menstrualnog siromaštva (odgovori kategorizirani pod „Drugo“).

Tablica 22. Kategorizirani odgovori ispitanica (N=146)

Korištenje menstrualnih higijenskih proizvoda	
I469	<i>Smatram da bih češće koristila višekratne menstrualne proizvode kad bi se o njima više pričalo (npr. nisam sigurna da postoji reklama za menstrualnu čašicu na tv-u). Definitivno se i ovako planiram i pokušavam "prebaciti" na ekološki prihvatljivije varijante, ali nekad je jednostavno najlakše i najbrže, a i najdostupnije uzeti jednokratni uložak ili tampon.</i>
I79	<i>MČ sam počela koristiti zbog praktičnosti jer radim na gradilištu, zbog cijene i okoliša.</i>
I60	<i>Prestala sam koristiti jednokratne uloške u dobi od 23 godine i prešla na menstrualnu čašicu, smatram da mi je to jedna od najboljih odluka ikada koja mi je značajno poboljšala kvalitetu života. Od tada redovno pokušavam svima objasniti prednosti čašice. Danas smo zatrpani informacijama o svemu i svačemu i smatram da je ponekad teško razaznati što je stvarno istina, a što ne (ponekad čak ni logika ne pomaže), no što se tiče jednokratnih i višekratnih menstrualnih pomagala mislim da tu dileme nema.</i>
I126	<i>Voljela bih koristiti višekratne menstrualne proizvode no npr. nezgodno je čistiti menstrualnu čašicu u WC-u na poslu i sl. tako da je ipak brže i lakše koristiti jednokratne. Ipak komfornije mi je imati uz sebe paket jednokratnih uložaka nego nositi nešto što se mora oprati.</i>
I35	<i>ne želim koristiti višekratne uloške i sad sam prvi put čula za njih jer mi se ne da bakćati sa svojom krvi i komadima maternice da bi održala planet zemlju</i>
I140	<i>Smatram da ne treba nametati korištenje višekratnih proizvoda, kome sto odgovara neka to koristi. Meni osobno se uopce ne sviđa koristiti višekratne proizvode tipa casice ili višekratnih ulozaka, predstavlja mi nelagodu i radije bacim jednokratni ulozak ili tampon nego da ispirem i perem višekratne proizvode. Uz to sto je menstruacija teret sama po sebi ne zelim se opterecivati i time da odrzavam te višekratne proizvode.</i>
Prisutnost menstruacije i menstrualne higijene u obrazovnom sustavu	
I408	<i>Na menstruaciju se gleda isključivo kao na "ženski problem" te se smatra da se o tome ne bi trebalo pričati ako je u prostoriji prisutan muškarac jer se to njega "ne tiče" budući da su žene biološki određene time. Prema, tome menstruacija nije viđena unutar obrazovnog sistema već se njeno postojanje zataškava.</i>
I321	<i>Govorili smo o njoj [menstruaciji] isključivo na satu biologije i ti sati su mi bili užasni jer su se odrađivali sa dozom podsmijeha učenika i stav od profesora je bio "okej, ja ću to ispredavati samo na brzinu, neće me ionako slušati". Doduše, dobili smo brošure i uloške kada sam bila peti razred osnovne škole, no poprilično toga mi je ostalo nejasno sve dok nisam sama počela istraživati na internetu. Mislim da su htjeli te teme ostaviti da raspravljamo sa prijateljicama, sestrama i majkama nakon škole.</i>
I182	<i>Za mene je menstruacija tijekom školovanja bila dosta veliki teret jer su neki nastavnici zabranjivali odlazak na wc i bili su dosta ignorantni oko toga jer nisu razumjeli da odlazak na wc ne podrazumijeva samo "obavljanje nužde", pa ako pokušavaš objasniti zašto trebaš moraš naglas (danas mi to ne bi bio problem, ali tada je bio). Da ne spominjem da je higijena sanitarnih čvorova</i>

	<i>bila dosta loša i mijenjanje menstrualnih proizvoda mi je bilo uglavnom ogavno.</i>
I12	<i>Smatram da bi se u školi trebalo govoriti više o menstruaciji i održavanju higijene, htjela bi koristiti menstrualnu čašicu ali me strah te bi voljela da se to uči u školama</i>
Stav o učinku korištenja MHP-ova za okoliš	
I97	<i>Sigurno nije marketinški trik, no njihovi ekološki benefiti nisu jedini benefiti, tu su i ekonomski, i jednostavnost mijenjanja/korištenja/vrijeme korištenja/mogućnost obavljanja drugih stvari bez brige o menstruaciji.</i>
I188	<i>U jednu ruku rekla bih da su marketinški trik, ali u isto vrijeme o briga za okoliš.</i>
I116	<i>Nikako se ne radi o marketinškom triku, jer niti nije dovoljno reklamirano. Većina žena smatra da je to fuj, da se vraćamo u prošlo stoljeće i takve žalosne stvari i još uvijek se previše koristi jednokratne MHP. Lijepo je što se poneki brendovi bore protiv menstrualnog siromaštva i srama i stigme, ali žao mi je što to i dalje rade samo proizvođači jednokratnih MHP.</i>
I263	<i>Toliko priče, marketinške propagande, oko par eura mjesečno, ako. Uistinu smatram kako je previše vremena i javnog novca potrošeno na, relativno maleni iznos te da se sveukupni program mogao i trebao direktno odraditi postavljanjem besplatnih MHP u javne ustanove, bez sve dodatne, bespotrebne i beskorisne pompe koja je većini sudionika koristila kako dobar besplatni PR.</i>
I83	<i>Jesu li stvarno višekratni MP održiviji od jednokratnih, ne znam i teško mi je procijeniti. Da se stvara manje otpada, to je istina. Koliko je stvarni utjecaj na okoliš proizvodnja takvih MP, ne znam. Nekad je za okoliš manja steta baciti jednokratni proizvod nego što je utjecaj na okoliš proizvodnja višekratnih proizvoda</i>
I68	<i>Za okoliš se, iskreno, ne brinem toliko jer i dalje postoje velike korporacije koje zagađuju okoliš. Dok one ne smanje svoj utjecaj, taj mali postotak žena koje koriste višekratne menstrualne proizvode neće promijeniti cijeli svijet nabolje. To ne znači da ne treba žene više potaknuti na korištenje višekratnih menstrualnih proizvoda, naprotiv, treba.</i>
Menstrualni sram i stid	
I64	<i>Potrebno je naglasiti da sam o menstrualnoj čašici čula isključivo preko društvenih mreža, a kada bih spomenula ženama u mojem okruženju da bih voljela koristiti taj proizvod, reakcije na to su iznenađenje i gađenje. Česti komentari su: "Ja to nikad ne bih mogla, odvratno.", "Kako ti se ne gadi, pa to je prljavo." i slično. Po meni, u tome se vidi koliko su žene internalizirale sram i zgražavanje oko najprirodnije stvari koju većina nas osjeća godinama.</i>
I130	<i>U doba kada sam išla u školu/fakultet uvijek je bilo taboo tema što je jako loša uputa djevojčicama i mladim ženama, kao da mi žene uopće imamo pravo izbora hoćemo li menstruirati ili ne. Ne mogu vjerovati da me i danas netko zna pitati u dućanu želim li škarnici za uloške</i>
I109	<i>I sama sam nastavnica u školi, imamo besplatne jednokratne uloške i za djelatnice i za učenice, no primjećujem da učenice to shvaćaju kao igračke, često sam znala viđati da ih uzimaju u toaletu bez potrebe, pa se s njima izruguju i igraju (lijepo ih dječacima na leđa sa svrhom ismijavanja, bojaju ih crvenim flomasterima i bacaju na stol pred dječake i slično), još žalosnije je što se radi o srednjoj školi. S druge strane, učenice su me nekad, prije nego su bili besplatni ulošci u wc-ima, znale doći zamoliti za uložak kad su iznenada dobile menstruaciju, ali to uglavnom nije bilo zbog siromaštva, nego jer su zaboravile</i>

	<i>ponijeti od kuće, i onda im je uglavnom najmanja sramota bila pitati mlađu žensku nastavnicu.</i>
I88	<i>Smatram da je u našem društvu najveći problem sram i percepcija menstruacije kao nečeg sramotnog, a da smo još daleko od toga da razmišljamo o utjecaju menstrualnih proizvoda na okoliš</i>
Drugo	
I439	<i>Menstrualno siromaštvo je svako neznanje, strah, sram, odbijanje i nemogućnost vođenja brige o sebi, progovaranjem o tim temama na zdrav i normaliziran način jedini je put poboljšanju.</i>
I214	<i>imam jake menstrualne bolove i nikad nisam mogla ici u školu i na faks prvi dan menstruacije, nekad i drugi. u zadnje vrijeme često vidjam po medijima članke o placenom dopustu za žene za vrijeme menstruacije koje trpe jake bolove, mislim da bi to trebala uvesti svaka država, a ne da žene moraju uzimati dan-dva bolovanja svaki mjesec ili trpiti bolove i mucnicnu na poslu.</i>
I307	<i>Nisam toliko razmišljala o višekratnim ulošcima i okolišu te posljedicama koje mogu ostaviti jednokratni ulošci tako da me ova anketa definitivno potaknula na mijenjanje odabira menstrualnih proizvoda i razmišljanje tijekom kupovine.</i>
I408	<i>Sve pohvale za odabir teme koja je vrlo malo istražena na našem području.</i>
I27	<i>Ova anketa me je svakako potakla na razmišljanje o davanju prilike višekratnim menstrualnim proizvodima, pogotovo u kontekstu očuvanja okoliša, jer prije nisam razmišljala o tako nečemu. Možda je vrijeme da dam priliku menstrualnoj čašici, s obzirom da preferiram tampon. Dodatno, drago mi je vidjeti da se na ovaj način doprinosi razgovoru srama oko menstruacije koja je i dalje duboko usađena kod žena. Nije nešto što dijelimo na svakodnevnoj razini, i ako dijelimo svoja iskustva biramo okruženje u kojem će to biti prihvatljivo što ne doprinosi obrazovanju i svijesti društva oko menstruacije i svega što ono nosi.</i>
I178	<i>u osnovnu školu je išla sa mnom malo siromašnija djevojka... često je izostajala iz škole i tada je rekla da je bila bolesna ali nikad nije imala liječničku potvrdu već joj je mama opravdavala... tek smo kasnije slučajno doznale da ona nije mogla dolaziti jer nije imala novaca ni za najjeftinije uloške: (naravno ništa se nije poduzimalo da joj se pomogne... prijateljice iz razreda i ja smo potajno ubacivale uloške u njen ruksak da ni ona ne zna od koga su... da je ne bude sram... isto to je napravila nekoliko puta i naša divna profesorica hrvatskog jezika.... žalosno je da se takve situacije događaju curicama</i>

6. Rasprava rezultata

Menstrualno siromaštvo odnosi se na nemogućnost pristupa (čistim) menstrualnim higijenskim proizvodima zbog utjecaja menstrualnog srama i stida, nedostupnosti i ignorantnosti o menstrualnim proizvodima ili zbog ekonomskih nemogućnosti (Andersh i dr., 2021). Podizanje svijesti o važnosti menstrualne higijene, o menstrualnom siromaštvu te promišljanje o istom kao i poticanje na ekološku održivost u korištenju menstrualnih proizvoda bili su glavni ciljevi ovog istraživanja i teme diplomskog rada. S obzirom na povratne informacije ispitanica (Tablica 22: I408, I27, I307), ti se ciljevi smatraju ostvarenima.

Prihvaćena je opća hipoteza (H.1.) kojom ispitanice prepoznaju menstrualno siromaštvo kao aktualni problem. Prva menstruacija predstavlja važnu biološku i društvenu životnu promjenu, a istraživanja su utvrdila da znanje prije početka menstruacije može biti važan utjecaj u održavanju menstrualnog zdravlja (Hennegan i dr., 2022), kao i utjecaj među komponentama socijalnog života (Ritzer, 1997). Za ispitivanje stava i upoznatosti s menstrualnim siromaštvo bilo je važno postaviti tvrdnje razne tematike koje svjedoče multidimenzionalnosti pojave (vidjeti [Prilog B](#)). Ispitanice ovog istraživanja izrazile su viši stupanj upoznatosti s menstrualnim siromaštvom. Svjesnost svoje menstruacije može utjecati na održavanje svoje menstrualne higijene pa tako i na prepoznavanje menstrualnog siromaštva. Osim toga, porast stupnja upoznatosti s menstrualnim siromaštvom može biti i zahvaljujući medijskom diskursu unazad godinu dana, ali i recentno objavljenim istraživanjima (vidjeti Močibob, 2021; Cabrera i Garcia, 2019; Kelava, 2022). Odgovor ispitanice br. 469 (Tablica 22) oslikava značajnost utjecaja medijske prisutnosti pojmova menstrualnog siromaštva i višekratnih MHP-ova.

Prihvaćanje hipoteze kojom su ispitanice višeg stupnja obrazovanja upoznatiije s menstrualnim siromaštvom (H.1.1.), a odbacivanje hipoteze kojom su ispitanice mlađih dobnih skupina upoznatiije s menstrualnim siromaštvom (H.1.2.) vrlo je zanimljivo. S obzirom na izvore informiranja o menstrualnoj higijeni (Grafikon 4) – kojim se ustanovila *školska okolina* kao najrjeđi izvor informiranja – ove hipoteze utvrdile su značajnost obrazovanja i informiranja o menstrualnoj higijeni od prve menstruacije. Uz Grafikon 4 može se spomenuti i komentar ispitanica br. 60 i 64 (Tablica 22), tj. da je značajan i utjecaj vršnjaka i društvenih mreža za educiranje o MHP-ovima. Pretpostavio se veći stupanj upoznatosti mlađih dobnih skupina s menstrualnim siromaštvom zbog toga što se pripadnici mlađe generacije (generacije Y i Z) karakteriziraju kao „veoma svjesni svijeta oko sebe te se bore za osobna prava, ali i mnoga druga kao npr. ekološka prava“ (Sinković, 2021). Iako H.1.2. nije prihvaćena hipoteza, njezina je statistička (ne)značajnost važna i korisna za raspravu rezultata. U tom pogledu mogu se spomenuti komentari ispitanica br. 130, a posebno 109 jer se mogu interpretirati na način da sazrijevanjem i odrastanjem žene postaju samopouzdanije oko menstruacije i stoga značajnije uočavaju posljedice menstrualnog siromaštva.

Hipoteza (H.2.) pozitivne korelacije konstrukata upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i obrazovne ravnopravnosti po pitanju menstruacije prihvaćena je. Škola je odgojno-obrazovna ustanova u kojoj dijete započinje sekundarnu socijalizaciju (Giddens, 2007). Za osobe koje menstruiraju, sekundarna socijalizacija uključuje i edukaciju o

menstrualnoj higijeni. Kao što je ranije objašnjeno, menstrualno se siromaštvo odnosi na mogućnost održavanja menstrualne higijene na dostojanstven način (Period Poverty: Survey Findings Report, 2021; Andersh i dr., 2021), a to uključuje pristup i prijenos znanja o menstrualnim potrepštinama. Grafikon 2 jasno pokazuje da je kod 37 % ispitanica *dostupnost* jedan od glavnih kriterija odabira MHP-ova. 83,8 posto ispitanica smatra da besplatni MHP trebaju biti dostupni u svim odgojno-obrazovnim ustanovama (Grafikon 6) i poražavajuće je da 61 % ispitanica pohađa odgojno-obrazovnu ustanovu koja ih ne nudi (Grafikon 7) čime se povećava obrazovna *neravnopravnost* po pitanju menstruacije. Osiguravanje besplatnih MHP-ova može biti jedna od prvih mjera suzbijanja menstrualnog siromaštva, a sama prisutnost (i početak dijaloga o istom) može mijenjati percepciju menstruacije. U prilog tomu ide i daljnja statistička obrada koja pokazuje da je 15 % ispitanica koristilo besplatne MHP-ove u svojoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. Nesigurnost, stres ili zabrinutost o održavanju menstrualne higijene zasigurno utječe na produktivnost školskog dana (Period Poverty: Survey Findings Report, 2021). Ne samo da utječe na produktivnost školskog dana, možda utječe i na samu percepciju simptoma menstruacije i menstrualnih bolova (Bailey, 1993: 125). U Tablici 22 navedeni su mnogi komentari koji komentiraju obrazovne nepravde po pitanju menstruacije (I408, I321, I182, I12, I214). Prve stranice rada objašnjavaju skriveni nastavni program menstruacije kojim se nastoji menstruaciju zataškati, ali dio komentara ispitanice br. 321 dobro sažima: *Mislim da su htjeli te teme ostaviti da raspravljamo sa prijateljicama, sestrama i majkama nakon škole.*

Potvrđena je pozitivna korelacija obrazovne ravnopravnosti po pitanju menstruacije i učenje o pogodnostima višekratnih menstrualnih higijenskih potrepština (H.3.) – ako ispitanice uče o *drugim* načinima održavanja menstrualne higijene, obrazovanje je ravnopravnije i pristupačnije za menstruaciju. Menstruacija je iskustvo jedinstveno osobama koje menstruiraju, ali to je iskustvo koje se značajno razlikuje od pojedinca do pojedinca (Bailey, 1993). Iako ispitanice najčešće koriste jednu vrstu menstrualnog proizvoda za održavanja higijene (Grafikon 1), tijekom svog menstrualnog vijeka vjerojatno će promijeniti svoje menstrualne proizvode. Djevojčice i žene moraju prilagođavati svoju menstrualnu praksu uvjetima, okolini u kojoj se nalaze te dostupnosti resursa (Hennegan i dr., 2020). Komentari ispitanica prikazuju promjene menstrualnih praksi (Tablica 22: I79, I60, I64). Osim toga, zanimljivo je da samim sudjelovanjem u ovom istraživanju, ispitanice će razmotriti i istražiti korištenje višekratnih MHP-ova. Jasno je da će obrazovanje po pitanju menstruacije biti ravnopravnije ako ih škola – odgojno-obrazovna ustanova – poduči ili barem uputi na

postojanje alternativnih načina održavanja menstrualne higijene. Žene žele biti educirane o izborima i mogućnostima održavanja menstrualne higijene i žele više reklama, više govora i veći stupanj osviještenosti o menstrualnim higijenskim proizvodima (Borowski, 2011: 44).

Ispitanice istraživanja prepoznaju da korištenjem višekratnih menstrualnih proizvoda žive „zelenijim“ životom (H.4). Za ovu hipotezu posebno je zanimljiva Tablica 19 kojom se uspostavila povezanost manje potrošnje na menstrualne potrepštine i važnosti ekološke održivosti. Ispitanice koje su označile manju potrošnju na MHP-ove vjerojatno koriste višekratne MHP-ove, a možda i isplativije načine održavanja menstrualne higijene. Ekološki utjecaj menstrualnih proizvoda (tj. pogodnosti) u otvorenim komentarima spominjale su upravo one ispitanice koje koriste menstrualnu čašicu, disk ili višekratne higijenske uloške. Doduše, *briga za okoliš* najmanje je važan kriterij za odabir menstrualnih proizvoda – svega 14 % ispitanica uzima to u obzir pri odabiru (Grafikon 2). Jedan od razloga može biti cijena – u pravilu će „zeleni“ MHP-ovi biti *prvobitno skuplji* u usporedbi s jednokratnim, a cijena je jedan od najvažnijih kriterija odabira menstrualnog proizvoda (Grafikon 2). No zbog dugotrajnosti vijeka valjanosti, višekratni MHP-ovi ekonomski su isplativi (Cabrera i Garcia, 2019). Promišljanje o stvarnoj pozadini promoviranja višekratnih menstrualnih proizvoda važno je za svaki napredak u budućnost. Ispitanice ovog istraživanja postavljale su slična pitanja i izražavale nesigurnost za autentičnost promoviranja kao i isplativost proizvodnje višekratnih MHP-ova (Tablica 22: I263, I83, I68). No istraživanja su pokazala da jednokratni MHP-ovi i dalje nose veći okolišni otisak od višekratnih i prije nego što stignu na trgovačke police (Coughlin, 2020). Komentar ispitanice br. 116 dobro oslikava situaciju: *Nikako se ne radi o marketinškom triku, jer niti nije dovoljno reklamirano*. Iako deskriptivni pokazatelji konstrukta ekološke održivosti pokazuju ni slaganje ni slaganje (Tablica 6: $M=3,272$; $SD=0,704$), ispitanice izražavale su niski stupanj slaganja s tvrdnjama kojima se preispitivala „stvarna“ korist ili pogodnosti višekratnih menstrualnih proizvoda (Tablica 20).

Naposljetku, hipoteza (H.5.) kojom se testirao osjećaj menstrualnog srama i stida među ispitanicama djelomično je prihvaćena – ispitanice jednako osjećaju koliko i ne osjećaju menstrualni sram i stid što vjerojatno ovisi o društvenoj okolini i širem kontekstu. Slične su rezultate po pitanju menstrualnog srama i stida imali i istraživanja Udruga za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter (Močibob, 2021) i Studentskog zbora Ekonomskog fakulteta u Osijeku (Milaković i Sajfert, 2022). Utvrđena je statistička značajnost osjećaja menstrualnog srama među ispitanicama 18-21 i 31-35 dobne skupine, tj. mlađe dobne skupine osjećaju veći stupanj srama od starijih dobnih skupina. Za osjećaj menstrualnog srama i stida može

spomenuti se objašnjenje specifične hipoteze H.1.2. kojim se tvrdi da sazrijevanjem žene značajnije uočavaju menstrualno siromaštvo. Jednako se može tvrditi za menstrualni sram i stid – sazrijevanjem se shvati da je menstruacija prirodna i zdrava. Mnogo je komentara spominjalo perpetuaciju menstrualnog srama i stida (Tablica 22: I130, I88, I27, I182, I408 i dr.). Zanimljiv je komentar ispitanice br. I64 koji prikazuje upravo internalizaciju menstrualne stigmatizacije spomenute na prvim stranicama ovog rada: *Česti komentari su: 'Ja to nikad ne bih mogla, odvratno', 'Kako ti se ne gadi, pa to je prljavo' i slično. Po meni, u tome se vidi koliko su žene internalizirale sram i zgražavanje oko najprirodnije stvari koju većina nas osjeća godinama.*

Posljednji otvoreni komentar br. ispitanice 178 koji će se spomenuti u ovoj raspravi nije odgovor na jedno od postavljenih pitanja već prikaz s čime se djevojčice, djevojke i žene suočavaju zbog činjenice da imaju menstruaciju.

7. Zaključak

Menstrualno siromaštvo problem je koji utječe na dostojanstvo i zdravlje žena diljem svijeta. Menstruacija je oznaka zdravlja, ali negativni društveni utjecaj perpetuira osjećaj srama i stida među ženama zbog čega se menstruacija percipira kao teret. Održavanje menstrualne higijene odvija se iza kulisa što menstrualno iskustvo trivijalizira. Menstrualno siromaštvo nije samo pitanje dostupnosti ekonomskih sredstava za osiguravanje MHP-ova, ono utječe na obrazovanje i ekološku održivost društva, tj. na istaknute teme rada, a te dimenzije (uz ekonomsku) utječu na menstrualne prakse i odabir MHP-ova pojedinca. Za održavanje svoje menstrualne higijene, žene se svakodnevno bore protiv „toksičnog tria“: cijene MHP-ova, manjak i/ili nedostatak obrazovanja o menstruaciji te nametnuti sram, stid i stigma (Period Poverty: Survey Findings Report, 2021: 5). Ekološka održivost odnosi se na recikliranje resursa, održavanje onečišćenja na minimalnoj razini, ali i na pitanje ekološke odgovornosti. U svrhu ovog diplomskog rada provedeno je kvantitativno korelacijsko istraživanje korištenjem metode online ankete, a temeljilo se na pet općih i dvije specifične hipoteze. Cilj istraživanja bilo je istražiti percepciju, navike i stavove vezane za menstruaciju, menstrualnu higijenu i menstrualno siromaštvo, a dobivenim rezultatima ukazati na važnost poduzimanje mjera za osiguravanje dostojanstvene menstrualne higijene. U istraživanju sudjelovalo je 468 ispitanica od 18 do 35 godina. Rezultati istraživanja zadovoljavajući su i jednako su zanimljivi podaci deskriptivnih pokazatelja i podaci vezani za testiranje hipoteza. Većina ispitanica

prepoznaje menstrualno siromaštvo kao aktualni problem. Također se utvrdila pozitivna korelacija između upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i obrazovne ravnopravnosti, ali i s učenjem o pogodnostima višekratnih MHP-ova. Nažalost, ispitanice ovog istraživanja osjećaju menstrualni sram i stid, posebice ispitanice mlađih dobnih skupina. Jedan od najvažnijih zaključaka istraživanja upućuju na značajnost pružanja i osiguravanja edukativnih programa o menstruaciji i načinima održavanja menstrualne higijene – žene žele znati koji su im izbori dostupni. Osim toga, iako su ispitanice za takve tvrdnjama izražavale neutralan stav, rad je predstavio višestruke pogodnosti korištenja višekratnih MHP-ova jer mogu igrati ključnu ulogu u suzbijanju menstrualnog siromaštva. Za dobivanje dubljeg uvida u uspostavljene statističkih značajnih korelacija vrlo su korisni otvoreni komentari ispitanica, ali zbog teorijske ograničenosti nije se moglo bolje obraditi prikazane odgovore. Prikazani rezultati istraživanja mogu poslužiti kao temelj za razvoj i uspostavljanje poboljšanih odgojno-obrazovnih programa o menstruaciji i menstrualnom siromaštvu u obrazovnim institucijama, ali i za podizanje svijesti o menstrualnom siromaštvu među širom društvenom zajednicom. Istraživanjem se ističe važnost ekološki održivih izbora za menstrualnu higijenu i mogućnosti njihove šire primjene u borbi protiv menstrualnog siromaštva i smanjenju negativnog utjecaja na okoliš.

Važno je napomenuti neka ograničenja istraživanja. Ovo je istraživanje bilo korelacijsko stoga nije moguće potvrditi kauzalni odnos između konstrukata i varijabli. Uzorak je bio prigodan i prikupljan metodom snježne grude što znači da uzorak ne mora biti reprezentativan i ograničava generalizaciju rezultata. Naposljetku, za daljnja razvijanja saznanja o menstrualnom siromaštvu, preporučuju se buduća istraživanja koja se mogu usredotočiti na međupovezanost drugih dimenzija menstrualnog siromaštva i sociodemografskih varijable. Za kontekst hrvatskog društva bilo bi korisno istražiti uspješnost i korisnost implementiranih mjera u obrazovnim programima navedenih u sličnim istraživanjima menstrualnog siromaštva. Osim toga, istraživanja i teorijski radovi okrenuti komparativnoj analizi upoznatosti s menstrualnim siromaštvom mogu pružiti dodatne uvide. Istraživanja i radovi poput ovih doprinose suzbijanju menstrualne stigme, otvaraju menstrualni diskurs čime se podiže samopouzdanje djevojka i žena, a to je cilj suzbijanja menstrualnog siromaštva. Samo kroz zajedničke napore može se stvoriti društvo koje pruža dostojanstvenu menstrualnu higijenu.

Popis literature

1. Abercrombie N, Hill S, i Turner BS (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
2. Andersh K, Francis Z, Moran M, i Quarato E (2021). Period Poverty: A Risk Factor for People Who Menstruate in STEM. *Intersectional Science Policy*, 18(04). <https://doi.org/10.38126/jspg180401>.
3. Bailey CA (1993). Equality with Difference: On Androcentrism and Menstruation. *Teaching Sociology*, 21(2): 121–129. <https://doi.org/10.2307/1318632>.
4. Borowski A (2011). *Are American women turning to reusable and greener menstrual products due to health and environmental pollution concerns?* [Disertacija]. <https://scholarworks.rit.edu/theses/544/>.
5. Cabrera A i Garcia R (2019). *The Environmental and Economic Costs of Single-use Menstrual Products, Baby Nappies and Wet Wipes: Investigating the impact of these single-use items across Europe*. Rezero - Fundació per a la Prevenció de Residus i el Consum Responsable. https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2019/12/bffp_single_use_menstrual_products_baby_nappies_and_wet_wipes.pdf.
6. Cifrić I (2012). *Kultura i okoliš* (drugo dopunjeno izdanje). Zaprješić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje „Baltazar Adam Krčelić”.
7. Corbett K (2023). *Student Punished for Speaking out When Teacher Wouldn't Let Her Bring a Bag to the Bathroom*. Distractify. <https://www.distractify.com/p/teacher-wont-let-students-bring-bags-to-the-bathroom>. (7. svibnja 2023.)
8. Coughlin S (2020). *So You Want to Board the Reusable Pad Bandwagon*. SELF. <https://www.self.com/story/reusable-pads>.
9. Durkheim E (1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: The Free Press.
10. Feingold S (2022). *What is the “pink tax” and how does it hinder women?* World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2022/07/what-is-the-pink-tax-and-how-does-it-hinder-women/>. (14. svibnja 2023.)
11. *Festival menstruacije* (2023). PaRiter. <https://pariter.hr/festival-menstruacije/>. (2. svibnja 2023.)
12. Giddens A (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

13. GIZ Sanitation for Millions (2020). Sanitation for Millions' Approach towards Menstrual Waste Management. *Deutsche Gesellschaft Fuer Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*, 1–9. <https://www.susana.org/en/knowledge-hub/resources-and-publications/library/details/3865#>.
14. Goffman E (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster.
15. *Greenwashing – forsiranje ili zlouporaba zelenog imidža radi egoistične koristi kompanija* (2016). Odgovorno.hr. <https://odgovorno.hr/greenwashing-forsiranje-ili-zlouporaba-zelenog-imidza-radi-egoisticne-koristi-kompanija/>. (15. svibnja 2023.)
16. Haneman VJ (2021). Menstrual Capitalism, Period Poverty, and the Role of the B Corporation. *Columbia Journal of Gender and Law*, 41(1): 133–145. <https://doi.org/10.52214/cjgl.v41i1.8827>.
17. Haralambos M i Holborn M (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
18. Hennegan J, Nansubuga A, Akullo A, Smith C i Schwab KJ (2020). The Menstrual Practices Questionnaire (MPQ): development, elaboration, and implications for future research. *Global Health Action*, 13(1). <https://doi.org/10.1080/16549716.2020.1829402>.
19. Hennegan J, Swe ZY, Than KK, Smith C, Sol L, Alberda H, Bukenya JN, Kibira SPS, Makumbi FE, Schwab KJ i Azzopardi PS (2022). Monitoring Menstrual Health Knowledge: Awareness of Menstruation at Menarche as an Indicator. *Frontiers in Global Women's Health*, 3. <https://doi.org/10.3389/fgwh.2022.832549>.
20. *Hoće li mi tamponi pružiti pouzdanu zaštitu?* (2023). O.b tamponi. <https://www.obtamponi-hr.com/hoce-li-mi-tamponi-pruziti-pouzdanu-zastitu>. (10. svibnja 2023.)
21. Holmes K, Parry KA i Armour M (2020). *3 out of 10 girls skip class because of painful periods. And most won't talk to their teacher about it*. The Conversation. <https://theconversation.com/3-out-of-10-girls-skip-class-because-of-painful-periods-and-most-wont-talk-to-their-teacher-about-it-150286>.
22. Horkheimer M (1972). *Critical theory: Selected essays*. New York: The Continuum Publishing Company.
23. Hrvatski jezični portal (2021). *Znanje.hr*. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. (10. travnja 2023.)

24. Johnston-Robledo I i Chrisler JC (2011). The Menstrual Mark: Menstruation as Social Stigma. *Sex Roles*, 68(1-2): 9–18. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0052-z>.
25. Jones O (2019). *Woke-washing: how brands are cashing in on the culture wars*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/media/2019/may/23/woke-washing-brands-cashing-in-on-culture-wars-owen-jones>. (15. svibnja 2023.)
26. Kelava M (2022). *O menstruaciji se napokon govori*. H-Alter. <https://h-alter.org/ljudska-prava/o-menstruaciji-se-napokon-govori/>.
27. Koeske RD (1983). Lifting the Curse of Menstruation. *Women and Health*, 8(2-3): 1–16. https://doi.org/10.1300/j013v08n02_01.
28. Masih N (2023). Need time off work for period pain? These countries offer “menstrual leave.” *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/17/spain-paid-menstrual-leave-countries/>. (16. svibnja 2023.)
29. *Menstruation and human rights - Frequently asked questions* (2022). United Nations Population Fund. <https://www.unfpa.org/menstruationfaq>. (11. travnja 2023.)
30. Merton RK (1968). *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.
31. Mills CW (1959). *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
32. Močibob M (2021). Istraživanje o menstrualnom siromaštvu. *Udruga PaRiter*. <https://pariter.hr/wp-content/uploads/2021/02/Menstrualno-siromastvo-izvjestaj-1-1-1.pdf>.
33. *Nacionalni kurikulum* (n.d.). Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/125>. (12. svibnja 2023.)
34. Nikolaidis AC (2021). What Is the Meaning of Educational Injustice? A Case for Reconceptualizing a Heterogeneous Concept. *Philosophy of Education*, 77(1): 1–17. <https://doi.org/10.47925/77.1.1>.
35. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj (2019). Republika Hrvatska: Narodne novine 10/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_212.html. (10. svibnja 2023.)
36. O’Flynn N (2006). Menstrual symptoms: the importance of social factors in women’s experiences. *The British Journal of General Practice: The Journal of the Royal College of General Practitioners*, 56(533): 950–957. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17132384/>.

37. *Otklon od jednokratnog – Vodič za provedbu Direktive o plastici za jednokratnu uporabu namijenjen nacionalnim donositeljima odluka* (2019). <https://www.greenpeace.org/croatia/otklon-od-jednokratnog/>. (10. svibnja 2023.)
38. Pallant J (2010). *SPSS Survival Manual* (četvrto izdanje). New York: McGraw-Hill.
39. Pavić Ž (2016). *Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: trenutačno stanje i pravci budućih istraživanja*. U: Pavić Ž, Žužul I, Živić T, Bestvina Bukvić I, Ljubić L, Kramarić Z, Sabić Tomić H, Brekalo M, Marijanović S, Tucak A, i Blazsetin I (ur.), *Znanstvene, kulturne, obrazovne i umjetničke politike - europski realiteti (200. obljetnica rođenja Josipa Jurja Strossmayer)*. Zbornik radova 2. međunarodnog interdisciplinarnog znanstvenog skupa, 370–381.
40. Pavić Ž i Šundalić A (2021). *Uvod u metodologiju društvenih znanosti* (drugo dopunjeno izdanje). Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku.
41. *Period poverty: Survey findings report* (2021). U *CCEA: Rewarding Learning*. Council for Curriculum, Examinations and Assessment. <https://ccea.org.uk/downloads/docs/ccea-asset/Resource/Period%20Poverty%20Survey%20Findings%20Report.pdf>.
42. *Period Underwear FAQs* (2023). The Period Co. <https://www.theperiod.co/pages/period-underwear-faqs>. (12. svibnja 2023.)
43. Petrak A (2022). *Vlada prihvatila amandman SDP-ovke, osigurano 1.000.000€ za besplatne menstrualne potrepštine u školama*. *Novi List*. <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/vlada-prihvatila-amandman-sdp-ovke-osigurano-1-000-000e-za-besplatne-menstrualne-potrepstine-u-skolama/>. (13. svibnja 2023.)
44. *Pokrenuta Nacionalna kampanja borbe protiv menstrualnog siromaštva* (2023). GRAZIA Hrvatska. <https://grazia.hr/libresse-nacionalna-kampanja-borbe-protiv-menstrualnog-siromastva/>. (13. svibnja 2023.)
45. Ritzer G (1997). *Suvremena sociološkijska teorija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
46. Sajfert K i Milaković S (2022). *Istraživanje o menstrualnom siromaštvu na Ekonomskom fakultetu u Osijeku*. Studentski zbor Ekonomskog fakulteta u Osijeku. <https://www.docdroid.net/UGihia8/istrazivanje-o-menstrualnom-siromastvu-na-ekonomskom-fakultetu-u-osijeku-pdf>. (11. travnja 2023.)
47. Santos-Longhurst A (2020). *Menstrual Disc: What to Know Before You Try*. Healthline. <https://www.healthline.com/health/menstrual-disc#where-to-buy>. (17. svibnja 2023.)

48. Sara JJ, Grown C, Keener S, Hatzfeldt G i Kuoh G (2021). Menstrual health and hygiene empowers women and girls: How to ensure we get it right. *World Bank Blogs*. <https://blogs.worldbank.org/water/menstrual-health-and-hygiene-empowers-women-and-girls-how-ensure-we-get-it-right>. (2. svibnja 2023.)
49. *Sastojci – Što se nalazi u našim ulošcima i dnevnim ulošcima?* (2023). *Libresse* <https://www.libresse.hr/ingredients/>. (15. svibnja 2023.)
50. Sikirić Simčić AM (2021). *Preporuke nastavno na provedeno istraživanje o menstrualnom siromaštvu*. <https://pariter.hr/wp-content/uploads/2021/02/Sikiric-Simcic-Preporuke-FINAL-1.pdf>. (12. travnja 2023.)
51. Sinković D (2021). Generacija Z: Neki novi ekološki osviješteni klinici koji vole “stare” filmove i usamljeniji su nego što mislimo. *Ziher.hr*. <https://ziher.hr/generacija-z/>. (18. svibnja 2023.)
52. Šošić I (2004). *Primijenjena statistika*. Zagreb: Školska knjiga.
53. Spain becomes first European nation to pass law permitting “menstrual leave” (2023). *The Economic Times*. <https://economictimes.indiatimes.com/news/new-updates/spain-passes-law-for-menstrual-leave-becomes-europes-first-country-to-give-special-leave/articleshow/98013125.cms?from=mdr>. (18. svibnja 2023.)
54. Steinem G (1978). If Men Could Menstruate. *Ms. Magazine*. https://www.mylittleredbook.net/imcm_orig.pdf. (15. svibnja 2023.)
55. *Što je woke washing i na koji način ga koriste brendovi* (2021). *GRAZIA Hrvatska*. <https://grazia.hr/woke-washing-istrazujemo/>. (15. svibnja 2023.)
56. *Terminologija*. (n.d.). Zagreb Pride. <https://zagreb-pride.net/terminologija/>. (2. svibnja 2023.)
57. The Lancet Regional Health–Americas (2022). Menstrual health: a neglected public health problem. *The Lancet Regional Health - Americas*, 15, 100399. <https://doi.org/10.1016/j.lana.2022.100399>.
58. *The pros and cons of menstrual cups* (2021). Geisinger. <https://www.geisinger.org/health-and-wellness/wellness-articles/2021/11/30/21/17/pros-cons-menstrual-cups>. (11. svibnja 2023.)
59. Tomašković I (2022). Porez na menstrualne potrepštine početkom travnja pada na 13 posto: No, hoćemo li zaista uloške i tampone plaćati manje? *Gloria*. <https://www.gloria.hr/gl/g-tocka/aktualno/porez-na-menstrualne-potrepstine-pocetkom-travnja-pada-na-13-posto-no-hocemo-li-zaista-uloske-i-tampone-placati-manje-15167084>. (18. svibnja 2023.)

60. Torchia I (2021). *Who menstruates? People menstruate*. The Lift by Knix. <https://knix.com/blogs/knix-blog/who-menstruates-people-menstruate>.
61. *Stvari na vidjelo: izvještaj o utjecaju rezultata istraživanja o menstrualnom siromaštvu* (2023). Udruga PaRiter. https://issuu.com/pariter/docs/stvari_na_vidjelo_social_impact_report. (3. svibnja 2023.)
62. van Eijk AM, Zulaika G, Lenchner M, Mason L, Sivakami M, Nyothach E, Unger H, Laserson K, i Phillips-Howard PA (2019). Menstrual Cup use, leakage, acceptability, safety, and availability: a Systematic Review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 4(8): e376–e393. [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(19\)30111-2](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(19)30111-2).
63. Weir CS (2015). *In The Red: A private economic cost and qualitative analysis of environmental and health implications for five menstrual products* [Diplomski rad]. <https://dalspace.library.dal.ca/handle/10222/76546>.
64. *Written evidence we received during the investigation into single-use plastics: Unflushables* (2018). London Assembly - Environment Committee. https://www.london.gov.uk/sites/default/files/plastics_unflushables_-_submitted_evidence.pdf.

Popis tablica i grafikona

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji upoznatosti, korištenje i kriteriji odabira menstrualnih higijenskih potrepština (N=468)	20
Tablica 2. Menstrualni higijenski proizvodi o kojima bi ispitanice najčešće čule/učile u svojoj okolini (N=468)	23
Tablica 3. Izvor učenja ispitanica o menstrualnim higijenskim proizvodima (N=468)	24
Tablica 4. Koji su drugi osnovni uvjeti održavanja menstrualne higijene u osigurani odgojno-obrazovnim ustanovama / mjestima zaposlenja? (N=468)	26
Tablica 5. Razlozi izostanka s nastave ili posla za vrijeme menstruacije, a da su ti razlozi povezani s menstruacijom (N=468)	27
Tablica 6. Deskriptivni pokazatelji konstrukta menstrualnog siromaštva, obrazovne ravnopravnosti, ekološke održivosti i menstrualnog srama i stida (N=468)	28
Tablica 7. Deskriptivni pokazatelji varijable stupnja obrazovanja (N=468)	30
Tablica 8. Rezultati korelacije konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable stupnja obrazovanja (N=468).....	30
Tablica 9. Rezultati jednostavne analize varijance konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable stupnja obrazovanja (N=468).....	30
Tablica 10. Deskriptivni pokazatelji varijable dobne skupine ispitanica (N=468).....	31
Tablica 11. Rezultati korelacije varijable dobne skupine i konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom (N=468)	31
Tablica 12. Rezultati jednostavne analize varijance konstrukta upoznatosti s menstrualnim siromaštvom i varijable dobne skupine (N=468).....	31
Tablica 13. Rezultati korelacije konstrukta obrazovne ravnopravnosti i upoznatosti s menstrualnim siromaštvom (N=468)	33
Tablica 14. Deskriptivni pokazatelji stava vezanog za korištenje višekratnih menstrualnih proizvoda (N=468).....	34
Tablica 15. Rezultati korelacije konstrukta obrazovne ravnopravnosti stava prema pogodnostima korištenja višekratnih MHP-ova (N=468).....	34
Tablica 16. Rezultati korelacije konstrukta obrazovne ravnopravnosti stava prema predispozicijama za korištenje MHP-ova (N=468)	35
Tablica 17. Deskriptivni pokazatelji varijable mjesečne potrošnje na MHP-ove te stava o ekološkom doprinosu višekratnih menstrualnih proizvoda (N=468)	36

Tablica 18. Rezultati korelacije konstrukta ekološke održivosti i upoznatosti s menstrualnim siromaštvom (N=468)	36
Tablica 19. Rezultati korelacije konstrukta ekološke održivosti i varijable mjesečne potrošnje na menstrualne proizvode (N=468)	37
Tablica 20. Deskriptivni pokazatelji tvrdnji vezanih za stav ekološke održivosti MHP-ova (N=468).....	37
Tablica 21. Rezultati jednostavne analize varijance u testiranju razlika u stavu prema menstrualnom sramu i stidu s obzirom na dobne skupine (N=468)	39
Tablica 22. Kategorizirani odgovori ispitanica (N=146).....	40
Grafikon 1. Upoznatost i korištenje menstrualnih higijenskih potrepština (N=468).....	21
Grafikon 2. Kriteriji prema kojima ispitanice odabiru svoje menstrualne higijenske potrepštine (N=468).....	22
Grafikon 3. Menstrualni higijenski proizvodi o kojima bi ispitanice najčešće čule/učile u svojoj okolini (N=468)	23
Grafikon 4. Izvor učenja ispitanica o menstrualnim higijenskim proizvodima (N=468)	24
Grafikon 5. Mjesečna potrošnja ispitanica na menstrualne higijenske potrepštine (N=468) ..	25
Grafikon 6. Prikaz stava ispitanica o tvrdnji „Besplatni menstrualni proizvodi trebaju biti dostupni u svim odgojno-obrazovnim ustanovama“ (N=468).....	25
Grafikon 7. Ako odgojno-obrazovna ustanova / mjesto zaposlenja nudi besplatne MHP-ove, koji su to najčešće? (N=468).....	26
Grafikon 8. Razlozi izostanka s nastave ili posla za vrijeme menstruacije, a da su ti razlozi povezani s menstruacijom (N=468)	27
Grafikon 9. Grafički prikaz upoznatosti s menstrualnim siromaštvom prema dobnim skupinama ispitanica pomoću kutijastog dijagrama (boxplot) (N=468)	29
Grafikon 10. Grafički prikaz konstrukta menstrualnog srama i stida i varijable dobnih skupina ispitanica korištenjem kutijastog dijagrama (boxplot) (N=468).....	38

Prilozi

A. Odobrenje Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KLAS. br. 602-04/23-04/31

URBROJ: 2158-83-02-23-3

Osijek, 10. veljače 2023.

MIŠLJENJE ETIČKOG POVJERENSTVA

Marta Keglević, studentica mentora/voditelja istraživanja, prof. dr. sc. Hrvoja Lepeduša i izv. prof. dr. sc. Anite Dremel, podnijela je Etičkom povjerenstvu Filozofskog fakulteta Osijek, 07. 02. 2023., zahtjev procjene usklađenosti prijedloga istraživanja "**Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti**" – u okviru izrade diplomskog rada – s Etičkim kodeksom Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku.

Etičko povjerenstvo Filozofskog fakulteta Osijek proučilo je priloženu dokumentaciju te na sastanku održanom elektroničkim putem 8. II. – 10. II. 2022. (91.e-sjednici) zaključilo da je predloženo istraživanje u skladu s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i može se provesti kako je planirano u priloženoj dokumentaciji.

Predsjednik Etičkog povjerenstva

Marijan Krivak, prof. dr. sci.

Dostavljeno:

1. Marta Keglević
2. Pismohrana Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku
3. Pismohrana Filozofskog fakulteta u Osijeku

B. Nacrt instrumenta istraživanja

Poštovani,

pred Vama se nalazi anketa koja se provodi u sklopu istraživanja za potrebe diplomskog rada pod temom „Menstrualno siromaštvo u kontekstu obrazovanja i ekološke održivosti“. Anketa i diplomski rad osmišljeni su pod mentorstvom prof.dr.sc. Hrvoja Lepeduša i izv. prof. dr. sc. Anite Dremel s Katedre za sociologiju Filozofskog fakulteta Osijek.

Anketa je namijenjena osobama u dobi između 18 i 35 godina koje imaju menstruaciju. Anketa je u potpunosti anonimna te je prethodno zadovoljila uvjete i kriterije Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta Osijek.

Za nedoumice i nejasnoće kontaktirajte na: marta.keglevic@gmail.com.

Anketa se sastoji od tri dijela pitanja i tvrdnji koje će ispitivati Vaše mišljenje. Procijenjeno vrijeme potrebno za ispunjavanje ankete je od 10 do 15 minuta.

Hvala Vam na sudjelovanju!

*Pitanja postavljena u ženskom rodu smatraju se rodno-neutralnima i jednako se primjenjuju na sve ispitanice.

**Zbog jednostavnosti upitnik koristiti će nekoliko kratica:

- MH = menstrualna higijena
- MHP = menstrualne (higijenske) potrepštine/proizvodi

Dajem svoju suglasnost za sudjelovanje u istraživanju, da ću na tvrdnje u istraživanju odgovarati istinito te da se ti odgovori smiju koristiti u obradi podataka.

- a) Suglasna sam.
- b) Nisam suglasna

MENSTRUALNA HIGIJENA, PROIZVODI, NAVIKE I JA

Za početak upitnika, sljedeća će Vas pitanja ispitivati o menstrualnim proizvodima, navikama i opća pitanja o Vašem poznavanju menstrualne higijene.

1. Navedite svoju dobu kada ste dobili svoju **prvu** menstruaciju (Dob navedite samo brojkom, bez redne točke ili riječi "godine". Na primjer: 13, 14 i sl.): _____
2. Označite one menstrualne higijenske potrepštine s kojima ste upoznati: (*višestruki izbor)
 - Jednokratni higijenski ulošci
 - Višekratni higijenski ulošci
 - Tamponi
 - Menstrualna čašica
 - Menstrualne gaće
 - Menstrualni disk
 - Drugo: _____
3. Za održavanje vlastite menstrualne higijene koristim: (*višestruki izbor)
 - Jednokratne higijenske uloške
 - Višekratne higijenske uloške

- Tampone
- Menstrualnu čašicu
- Menstrualne gaće
- Drugo: _____

4. Poredajte MH proizvode o kojima bi najčešće čuli i/ili učili u vašoj okolini:

	<i>Nikada</i>	<i>Skoro pa nikada</i>	<i>Ponekad</i>	<i>Često</i>	<i>Uvijek</i>
<i>Jednokratni higijenski ulošci</i>					
<i>Višekratni higijenski ulošci</i>					
<i>Tamponi</i>					
<i>Menstrualna čašica</i>					
<i>Menstrualne gaće</i>					

5. O MH proizvodima saznala/učila sam:

	<i>Najrjeđe</i>	<i>Rijetko</i>	<i>Često</i>	<i>Najčešće</i>
<i>Od članova obitelji</i>				
<i>Od prijatelja i vršnjaka</i>				
<i>U školskoj okolini – iz udžbenika, od učitelja i sl.</i>				
<i>S društvenih mreža, online grupa ili foruma</i>				
<i>Od članova obitelji</i>				

6. Svoje menstrualne proizvode odabirem prema: (*višestruki izbor)

- Navici
- Jednostavnosti uporabe
- Cijeni
- Dostupnosti
- Brizi za okoliš
- Savjetima svojih vršnjaka ili članova obitelji
- Zdravstvenim razlozima ili alergijama
- Materijalu
- Osjećaju sigurnosti
- Obilnosti krvarenja
- Drugo: _____

7. Tijekom svog menstruacijskog ciklusa koristim lijekove za ublažavanje bolova:

- Nikada
- Skoro pa nikada
- Ponekad
- Često
- Uvijek

8. Kolika Vam je mjesečna potrošnja na menstrualne potrepštine?

- Manje od 2 €
- Između 2 i 4 €

- Između 4 i 6 €
 - Između 6 i 8 €
 - Između 8 i 10 €
 - Više od 10 €
9. Moja odg-obrzn ustanova ili mjesto zaposlenja nudi besplatne menstrualne higijenske proizvode (MHP).
- Da
 - Ne
 - Nisam sigurna nudi li.
10. Ako moja odgojno-obrazovna ustanova ili mjesto zaposlenja nudi besplatne MHP, to su najčešće:
- Jednokratne higijenske uloške
 - Višekratne higijenske uloške
 - Tampone
 - Menstrualnu čašicu
 - Menstrualne gaće
 - Moja odgojno-obrazovna ustanova ili mjesto zaposlenja ne nudi besplatne MHP.
 - Nisam sigurna nudi li moja odgojna-obrazovna ustanova ili mjesto zaposlenja besplatne MHP.
11. Označite one elemente osnovnih uvjeta održavanja menstrualne higijene koje se mogu pronaći u vašim odgojno-obrazovnim ustanovama ili mjestima zaposlenja: (*mogući poredak)

	<i>Nikad osigurano</i>	<i>Rijetko osigurano</i>	<i>Ponekad osigurano</i>	<i>Često osigurano</i>	<i>Uvijek osigurano</i>
<i>Toalet koji osigurava privatnost</i>					
<i>Sapun</i>					
<i>Toaletni papir</i>					
<i>Tekuća voda</i>					
<i>Koš za smeće unutar samo toaleta</i>					

12. Koristila sam barem jednom besplatne MHP u svojoj odgojno-obrazovnoj ustanovi ili mjestu zaposlenja.
- Da
 - Ne
 - Ne, jer ih moja odgojno-obrazovna ustanova ili mjesto zaposlenja ne nudi.
13. Barem sam jednom izostala s nastave, predavanja ili posla za vrijeme menstruacije.
- Da
 - Ne
 - Da, ali nije bilo povezano s menstruacijom.
14. Odredite razloge izostanka s nastave ili posla za vrijeme menstruacije: (*višestruki izbor)

- Nedovoljno menstrualnih proizvoda
- Neadekvatni osnovni uvjeti održavanja MH na mjestu zaposlenja ili odgojno-obrazovnoj ustanovi
- Nemogućnost odlaska za na pauze za promjenu menstrualnih proizvoda
- Menstrualni bolovi
- Obilno krvarenje
- Nisam nikad izostala s nastave ili posla za vrijeme menstruacije

MENSTRUALNO SIROMAŠTVO U KONTEKSTU OBRAZOVANJA I EKOLOŠKE ODRŽIVOSTI

Na sljedeće tvrdnje odgovorite sukladno Vašem stavu i mišljenju. Tvrdnje su organizirane prema zajedničkoj temi, tj. ispitivati će Vaše stavove vezane za *poznavanje menstrualnog siromaštva, obrazovanje, ekološku održivost te menstrualni sram i stigmatu*. Za sve vrijedi ista skala procjene.

Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju.

1. Sljedeće će tvrdnje ispitivati Vaše poznavanje pojma i pojave menstrualnog siromaštva, kao i generalne tvrdnje vezane za temu.

	1	2	3	4	5
	u potpunosti se ne slažem/nimalo se ne odnosi na mene				u potpunosti se slažem/potpuno se odnosi na mene
1.1 Upoznata sam s pojmom menstrualnog siromaštva.	1	2	3	4	5
1.2 Aktivno razmišljam o poboljšanju svoje menstrualne higijene.	1	2	3	4	5
1.3 Menstrualno siromaštvo jedan je od glavnih društvenih problema.	1	2	3	4	5
1.4 Menstrualno siromaštvo odnosi se samo na financijski teret MHP-a.	1	2	3	4	5
1.5 Menstrualno siromaštvo tiče se samo osoba koje menstruiraju, a niskog su socioekonomskog statusa.	1	2	3	4	5
1.6 Menstrualno siromaštvo tiče se i menstrualne higijene, menstrualnog srama i stida, kao i drugih kategorija društva.	1	2	3	4	5
1.7 Kao jedan od načina suzbijanja menstrualnog siromaštva, Hrvatska treba uvesti besplatne menstrualne potrepštine.	1	2	3	4	5
1.8 Menstrualno siromaštvo važan problem je javnog zdravlja.	1	2	3	4	5
1.9 Upoznata sam s činjenicom da je porez na MHP smanjen s 25 na 13%.	1	2	3	4	5
1.10 Porez na MHP treba biti ukinut ili smanjen na 5%.	1	2	3	4	5
1.11 Menstrualno siromaštvo zahtijeva hitnu akciju i borbu protiv suzbijanja.	1	2	3	4	5

2. Sljedeće će se tvrdnje ticati konteksta obrazovanja i menstrualnog siromaštva.

	1	2	3	4	5
u potpunosti se ne slažem/nimalo se ne odnosi na mene					u potpunosti se slažem/potpuno se odnosi na mene
2.1 Lekcije o menstruaciji i održavanju menstrualne higijene tijekom obrazovanja bile su „usputne“, sažete i kratke.	1	2	3	4	5
2.2 Kada sam učila o menstruaciji u školi, učila sam više o "biološkoj" perspektivi, a ne toliko o održavanju higijene i MHP-ovima.	1	2	3	4	5
2.3 Kada se govorilo o menstrualnim proizvodima, nastavnici su se više obraćali djevojčicama nego dječacima.	1	2	3	4	5
2.4 U školi se više naglašavala uporaba jednokratnih MP-a u usporedbi s višekratnim.	1	2	3	4	5
2.5 O različitim menstrualnim higijenskim proizvodima podjednako sam naučila od članova obitelji, vršnjaka i online društvenih grupa i od nastavnika.	1	2	3	4	5
2.6 Uviđam pogodnosti višekratnih menstrualnih proizvoda poput menstrualne čašice ili višekratnih uložaka.	1	2	3	4	5
2.7 Da sam od početka svoje menstruacije bila upoznata s pogodnostima višekratnih MP-a, vjerojatno bih ih i koristila.	1	2	3	4	5
2.8 Besplatni menstrualni proizvodi trebaju biti dostupni u svim odgojno-obrazovnim ustanovama.	1	2	3	4	5
2.9 Da se poboljšaju osnovni uvjeti za MH, smanjio bi se broj izostanaka s nastave ili posla.	1	2	3	4	5
2.10 U svojoj odg-obrzu ustanovi/mjestu zaposlenja mogu otići na pauze za promjenu MHP-a kad god to želim.	1	2	3	4	5
2.11 Zbog menstruacije i/ili menstruacijskih bolova ponekad mi je teško pratiti nastavu ili zadatke na poslu.	1	2	3	4	5
2.12 Kada sam izostala s nastave/posla zbog menstruacije i menstrualnih bolova, „osjetila“ bih taj propust u daljnjem radu.	1	2	3	4	5
2.13 Zbog (simptoma) menstruacije, smatram da sam propustila neke prilike (npr. zbog izostanka iz škole; straha od curenja; nemogućnosti koncentracije; i sl.).	1	2	3	4	5
2.14 Kada imam menstruaciju, obazirem pozornost koje osnovne uvjete moja okolina ima i sukladno prilagođavam svoju menstrualnu higijenu (npr. neću promijeniti uložak unutar 8 sati ako nemam privatni toalet ili osiguranu tekuću vodu).	1	2	3	4	5

2.15 Primijetim ako toaleti u mojoj školi, fakultetu ili mjestu zaposlenja zadovoljavaju osnovne uvjete, ali i dodaju besplatne uloške, tampone i sl.	1	2	3	4	5
2.16 O menstruaciji se govorilo samo na nastavi Biologije i sličnim predmetima.	1	2	3	4	5

3. Sljedeće će tvrdnje ispitivati Vaš stav prema održivosti menstrualne higijene, prema menstrualnom otpadu i utjecaju na okoliš i društvo.

	1				5
u potpunosti se ne slažem/nimalo se ne odnosi na mene		2	3	4	u potpunosti se slažem/potpuno se odnosi na mene
3.1 Najviše sam u školi učila o štetnom okolišnom učinku jednokratnih MP-a.	1	2	3	4	5
3.2 Smatram da dugogodišnje korištenje višekratnih MP-a pogoduje okolišu i smanjuje onečišćivanje.	1	2	3	4	5
3.3 Ne razmišljam o okolišu kad odabirem menstrualne proizvode.	1	2	3	4	5
3.4 Kad odabirem ekološki održive menstrualne proizvode, doživljam to kao svoj „mali doprinos“ društvu.	1	2	3	4	5
3.5 Prije ću koristiti one MP-ove koji imaju reciklirana pakiranja.	1	2	3	4	5
3.6 Višekratne MP-ove koristim jer sadrže manje štetnih kemikalija i plastike od jednokratnih MP.	1	2	3	4	5
3.7 Osjećam se bolje kada znam da su moji menstrualni proizvodi ekološki održivi.	1	2	3	4	5
3.8 Važan mi je sastav materijala i kemikalija MP-ova koje koristim	1	2	3	4	5
3.9 Razmišljam o održivom odlaganju menstrualnog otpada i proizvoda.	1	2	3	4	5
3.10 "Zelena" borba protiv jednokratne plastike uključuje i jednokratne MP.	1	2	3	4	5
3.11 Smatram da je popularizacija višekratnih proizvoda manipulacija "zelenog" pokreta.	1	2	3	4	5
3.12 Smatram da višekratni MP nisu ništa više održiviji od jednokratnih proizvoda.	1	2	3	4	5
3.13 Količina menstrualnog otpada nevažna je borbi protiv onečišćenja.	1	2	3	4	5

4. Za suzbijanje menstrualnog siromaštva nužno je razbijati menstrualni sram i stigmatu.

	1				5
u potpunosti se ne slažem/nimalo se ne odnosi na mene		2	3	4	u potpunosti se slažem/potpuno se odnosi na mene
4.1 Osjetim sram ako "procurim" na javnom mjestu.	1	2	3	4	5

4.2 Ako tijekom nastave/posla želim promijeniti MP, skrivam ga od ostalih učenika/kolega.	1	2	3	4	5
4.3 Kada imam menstruaciju, ne želim otići u školu, predavanja ili na posao.	1	2	3	4	5
4.4 Barem sam jednom za „menstruaciju“ iskoristila naziv poput „stvari“, „oni dani“, „ženski problemi“ i sl.	1	2	3	4	5
4.5 Ako se na nastavi ili drugoj okolini govori o menstruaciji, mogu se čuti podsmjesi i podrugivanja.	1	2	3	4	5
4.6 O menstruaciji najviše govorim sa svojim vršnjacima.	1	2	3	4	5
4.7 Neugodno mi je govoriti o menstruaciji i menstrualnim proizvodima s muškarcem.	1	2	3	4	5
4.8 Tijekom školovanja nekoliko sam puta prešutila nastavniku/ci potrebu za uloškom/tamponom iako sam „procurila“.	1	2	3	4	5
4.9 Kada imam „obilnu“ menstruaciju, izbjegavam odjevne predmete koje mi se prijanjaju uz tijelo.	1	2	3	4	5
4.10 Poželim da nemam menstruaciju jer ju doživljavam kao teret.	1	2	3	4	5

5. PITANJE OTVORENOG TIPA

Sada možete dodatno objasniti neke od odgovorenih tvrdnji ili pitanja koja su Vam bila zanimljiva ili Vas potakla na razmišljanje.

Primjerice, možete u nekoliko rečenica objasniti smatrate li Vašu menstruaciju „viđenom“ unutar obrazovnog sustava?

Ako ste promijenili svoje MHP s jednokratnih na višekratne, možete li objasniti zašto? Što Vas je potaklo?

Možete dati i kritiku na korištenje višekratnih menstrualnih proizvoda - je li to stvar stvarne brige za okoliš i osobe ili marketinški trik?

Zašto da, zašto ne?

DEMOGRAFSKA PITANJA

Na kraju upitnika molimo Vas samo da odgovorite na pitanja vezana za Vaše osobne podatke.

1. Označite svoj rod:

- Ženski
- Muški
- Ne želim se izjasniti.
- Drugo: _____

2. Označite Vašu dobnu skupinu:

- 18-21
- 22-23
- 24-26

- 27-30
 - 31-35
3. Označite svoj stupanj obrazovanja:
- Završena osnovna škola
 - Završena srednja škola
 - Završena viša škola ili fakultet (preddiplomski, diplomski ili integrirani studij)
 - Završeno poslijediplomsko obrazovanje
4. Koji je Vaš radni status:
- Učenica
 - Studentica
 - Zaposlena/samozaposlena
 - Povremeno zaposlena
 - Nezaposlena
5. Označite svoje osobne mjesečne prihode:
- Manje od 440€
 - 440-600 €
 - 600-800€
 - 800-1000€
 - 1000-2000€
 - Više od 2000€
 - Ne znam odgovoriti na ovo pitanje.
 - Drugo: _____
6. Označite samoprocjenu Vašeg socioekonomskog statusa u odnosu na Vaše prihode i na sredinu u kojoj živite:
- Izrazito ispodprosječan
 - Donekle ispodprosječan
 - Prosječan
 - Donekle iznadprosječan
 - Izrazito iznadprosječan
 - Ne znam odgovoriti na ovo pitanje.
7. Označite broj članova Vašeg kućanstva:
- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6 i više
8. Označite broj članova Vašeg kućanstva, osim Vas, koji imaju menstruaciju:
- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4

- 5
- 6 i više

9. Označite svoje mjesto prebivališta:

- Selo
- Mali grad (do 10 000 stan.)
- Srednji grad (od 10 000 do 35 000 stan)
- Veliki grad (> 35 000 stan.)

10. Označite županiju svog prebivališta:

- Zagrebačka
- Krapinsko-zagorska
- Sisačko-moslavačka
- Karlovačka
- Varaždinska
- Koprivničko-križevačka
- Bjelovarsko-bilogorska
- Primorsko-goranska
- Ličko-senjska
- Virovitičko-podravska
- Požeško-slavonska
- Brodsko-posavska
- Zadarska
- Osječko-baranjska
- Šibensko-kninska
- Vukovarsko-srijemska
- Splitsko-dalmatinska
- Istarska
- Dubrovačko-neretvanska
- Međimurska
- Grad Zagreb